

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ

Дипломатия институты

Қолжазба құқығында

Дәуен Динара Бақыткерейқызы

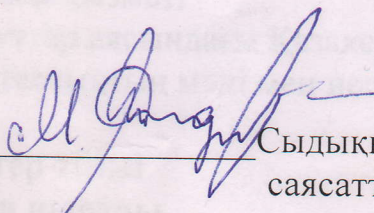
ҚХР ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАРДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ:
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ АСПЕКТІЛЕР

«Халықаралық қатынастар» білім беру бағдарламасы

«7M031 – Әлеуметтік ғылымдар» дайындық бағыты бойынша

Халықаралық қатынастар магистрі дәрежесін алу үшін магистрлік жоба

Ғылыми жетекші:

Сыдықназаров М.Қ., фил.ғ.к.,
саясаттану докторы, профессор м.а.

Жоба қорғауға жіберілді: « 27 » сәуір 2021 ж.

Институт директоры:

Абишева М.А., саяси ғ.к.

Нұр-Сұлтан, 2021

Магистрлік жобаның мазмұны

Нормативтік сілтемелер	3
Белгілеулер мен қысқартулар	4
Кіріспе	5
Әдебиеттік шолу	8
Зерттеу әдістері	12
Талдау және зерттеу нәтижелері	13
1 ҚХР сыртқы саяси стратегиясы және ондағы халықаралық ұйымдардың орны	13
1.1 Мемлекеттердің сыртқы саяси стратегиясындағы халықаралық институттардың рөлі	13
1.2 Қытайдың сыртқы саяси стратегиясының эволюциясы мен басымдылықтары	18
2 Қытайдың әлемдік тәртіпті өзгерту аясында халықаралық ұйымдардағы қызметі	24
2.1 Қытайдың БҰҰ және басқа да әмбебап саяси халықаралық ұйымдар шеңберіндегі іс-әрекеті	24
2.2 Қытайдың халықаралық қаржы-экономикалық форумдар шеңберіндегі қызметі	33
3 ҚХР-дың аймақтық ұйымдардағы әрекетінің ерекшелігі	39
3.1 Қытайдың Азия-Тынықмұхиты аймағы, Орталық Азиядағы аймақтық форумдардағы қызметі	39
3.2 Халықаралық институттар аясындағы Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастықтың мәні мен негізгі бағыттары	44
Қорытынды	48
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	51
Аналитикалық жазбаның нысаны	54

Нормативтік сілтемелер

1. «Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының 2014 - 2020 жылдарға арналған тұжырымдамасы». Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 21 қаңтардағы №741 жарлығы.
2. «Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының 2020 – 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы». Қазақстан Республикасы 2020 жылғы 9 наурыздағы №280 жарлығы.
3. «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы достық қарым-қатынастардың негізі туралы бірлескен декларация», 1993 жылы 18 қазанда қабылданған.
4. «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы достық қарым-қатынастарды одан әрі дамыту және тереңдету туралы бірлескен декларация», 1995 жылы 11 қыркүйекте қабылданған.
5. «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының бірлескен декларациясы», 1996 жылы 5 шілдеде қабылданған.
6. «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы Тату көршілік, достық және ынтымақтастық туралы шарт», ҚХР, Бейжің қаласында 2002 жылғы 23 желтоқсанда жасалған.
7. «Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қытай Халық Республикасының Үкіметі арасындағы әскери-техникалық ынтымақтастық туралы келісім». ҚХР, Бейжің қаласында 2018 жылғы 22 қарашада жасалған.

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ҚР - Қазақстан Республикасы

ҚХР - Қытай Халық Республикасы

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы

ХҚ - халықаралық қатынас

ЕО - Еуропалық одақ

ТМД - Тәуелсіз мемлекеттер достығы

ТҰК - трансұлттық корпорациялар

ШЫҰ – Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы

ИБҰ - Ислам Ынтымақтастық Ұйымы

ЭЫДҰ – Экономикалық ынтымақтастық пен даму ұйымы

ДСҰ - Дүниежүзілік Сауда Ұйымы

ЕҚЫҰ - Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйым

ҰҚШҰ - Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы

ОПЕК - мұнай экспорттаушы елдер ұйымы

Кіріспе

Зерттеудің өзектілігі мен проблемасы. Әлемдік қоғамдастықтың саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени өмірінің барлық салаларын қамтитын халықаралық ұйымдардың қызметі Қазақстан Республикасына әсер ету тұрғысынан жүйелі зерттеуді қажет ететіні айқын. Халықаралық институттардың тетіктерін Қазақстан Республикасының одан әрі дамуы үшін пайдалану, сондай-ақ халықаралық ұйымдар аясында ел мүддесін шебер қорғау үшін олардың қызмет ету ерекшелігі туралы жан-жақты білім қажет, бұл осы бағыттағы зерттеудің маңызын асырады. Әлемдік аренада Қазақстан субъектілігінің артуы мемлекеттің рөлі мен халықаралық ықпалының жоғарылағанын, өңірлік салмағының ұлғайғанын, жаһандық экономика мен қаржы институттары үшін маңызы өскенін айғақтайды [1]. Ал, тақырыбымыздың нысаны Қытайдың халықаралық институттар арқылы мақсатына жетуде қолданатын әдістері мен тәсілдерін зерттеу, бұл Қазақстанның өзіндік стратегиясын жасау үшін құнды ақпарат көзі болмақ. Халықаралық институттардың мемлекеттік саясатқа тигізетін әсері күннен-күнге күшейе түсуде, сол себепті де салыстырмалы зерттеулер әдісімен, институционалдық тәсілмен, құрылымдық және жүйелік талдаумен жүргізілетін кешенді зерттеу жүргізу қажеттілік болып табылады. ҚР сыртқы саясат тұжырымдамасында көпвекторлы дипломатия басымдық ретінде айқындалады. Оның ішінде алғашқы орынға ЕЭО, АӨСШК, Орталық Азия, ШЫҰ-мен интеграциялық үрдістерді дамыту қойылған. Сонымен қоса, екіжақты қарым-қатынас екінші орынға қойылған. Онда Ресей, Қытай, ТМД елдері, АҚШ, ЕО, Жапония, Үндістан, Түркия және Иранмен байланысқа басымдық берілген [2].

Зерттеудің өзектілігін Қазақстан – Қытай қатынастарының ерекше сипаты дәлелдейді. Екі ел арасында 1992 жылдан дипломатиялық қатынас орнағаннан бері тұрақты түрде терең дамуда. Қытай үкіметі мен Қазақстан үкіметі осы уақытқа дейін бірнеше декларациялар мен келісім жасасып, стратегиялық әріптеске айналды [3, 4, 5, 6]. Магистрлік жобаның нәтижелері осы сипаттағы отандық мамандар жүргізетін терең зерттеулерді қажет ететін елдің сыртқы және ішкі саясатын анықтайтын Қазақстан Республикасының мемлекеттік құрылымдары үшін өте пайдалы болады. Халықаралық ұйымдардың қызметі мен ҚХР-дың институционалдық тәжірибесін жан-жақты зерттеу Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарына олармен өзара әрекеттесу стратегиясын құру бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді.

Жобаның мақсаты мен міндеттері. Магистрлік жобаның негізгі мақсаты – ҚХР-дың түрлі халықаралық институттардағы қызметіне талдау жасап, халықаралық институттар тетіктері мен механизмдерін қолдану тәжірибесінің мүмкіндігін негіздеу.

Алға қойылған мақсаттан төмендегідей міндеттер анықталады:

- Қытайдың сыртқы саяси стратегиясының эволюциясы мен негізгі басымдылықтарына тоқталу;

- Қытайдың БҰҰ және басқа да әмбебап саяси халықаралық ұйымдар мен аймақтық ұйымдар шеңберіндегі іс-әрекетін талдау;
- Қытайдың халықаралық қаржы-экономикалық форумдар шеңберіндегі қызметін анықтау;
- Халықаралық институттар аясындағы Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастықтың негізгі бағыттарын айқындау;
- ҚХР-дың мемлекеттен тыс институттар арқылы сыртқы саяси және сыртқы экономикалық стратегиясын жүзеге асыру принциптерін зерттеу;
- Пекиннің халықаралық ұйымдар көмегімен жүзеге асырып отырған мүдделерін анықтау;

Зерттеу жұмысының хронологиялық шеңбері негізінен Қытайдың 1971 жылы ресми түрде БҰҰ-на мүше болып енуінен бастап қазірге дейінгі уақытты қамтиды.

Зерттеудің нысаны – Қытай Халық Республикасының халықаралық ұйымдардағы қызметі .

Зерттеу пәні – ҚХР-дың халықаралық ұйымдардағы қызметінің тәжірибесі, механизмдері, әдіс-тәсілдері.

Жобаның практикалық мәні. Халықаралық институттардың қызметіне белсенді араласатын негізгі аймақтық және әлемдік державалардың бірі - Қытай. Осы себептен де, мемлекеттің күш-қуатын арттыра түсу үшін түрлі мәселелерді реттеуде халықаралық институттар және халықаралық ұйымдардың тетіктері (негіздері) мен механизмдерін белсенді қолданатын ҚХР тәжірибесін зерттеу өте маңызды және өзекті. Әлемдік шарушылық пен адамзат қоғамының барлық саласында интеграциялау, интернационалдандыру, өзара шарттастық сынды үдерістер күшейіп бара жатқан жаһандық әлемдік құрылыстың қазіргі болмысы жағдайында, Қытайдың стратегиясы мен технологиясының кейбір аспектілерін қолдану ҚР-дың халықаралық қызметінің тиімді болуына айтарлықтай әсер етуі ықтимал.

Аталмыш магистрлік жобада ұсынылып отырған зерттеу бағыты бұл салада жасалатын қажетті жұмыстың тек бір ғана бөлігі. Атап айтқанда, әлемдік қауымдастықтың саяси және экономикалық өмірінің барлық арнасын қамтитын көп қырлы халықаралық ұйымдардың қызметін, және Қазақстанның әлемдік саяси және шаруашылық үдерістердің басқа да субъектілерінің мүдделері, қалаулары мен мақсат-ниеттері жайлы ақпарат алу үшін халықаралық ұйымдардың құрылымдық мүмкіндіктерін қолдана алу жағдайын, сонымен қатар өзінің сыртқы саяси және әлеуметтік-экономикалық бағытының басым міндеттерін алға тартуы мен жүзеге асыруын зерттеу. Осы тұрғыдан алғанда, жоғарыда аталған қызметтің сипатын әлемдік саяси-экономикалық шаруашылық үдеріске жан-жақты тартылған, белсенді қатысушы елдерді, мысалы Қытайды үлгіге ала отырып, олардың тәжірибесін сараптай отырып зерттеу үлкен қызығушылық тудырады.

Магистрлік жобаның ғылыми жаңашылдығы біріншіден, бүгінгі күннің жаһандық үдерістерінің Қазақстанға тигізер оң және теріс әсері халықаралық ұйымдар мен институттар қызметін сараптай отырып, оларда өзінің ұлттық

мүддесін нақты қорғай алатын және халықаралық ұйымдар мен институттардың технологиясы мен тетіктерін елдің дамуы мәселесінде тиімді қолдана алатын ҚХР сынды ғаламдық актордың қатысуын үлгіге ала отырып зерттелетіндігімен анықталады. Екіншіден, ҚХР тәжірибесін қолдану арқылы жаһандану жағдайындағы әлемдік саясат пен экономика кеңістігінде ҚР қызметін оңтайластыру негізінде Қазақстан Республикасын дамыту үшін жаһанданудың оңды мүмкіндіктерін пайдалануға арналған ұсыныстардың теориялық-әдістемелік негізінің зерттеліп, дайындалуымен анықталады.

Зерттеу жұмысының жалпы құрылымы. Зерттеу жұмысы кіріспеден, негізгі мазмұнды қамтитын үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады.

Магистрлік жобаны орындау барысында аталмыш тақырыпқа қатысты шетелдік және қазақстандық ғалымдар мен мамандардың еңбектері қаралып, сарапталды. Жалпы халықаралық ұйымдардың дәл осы шақтағы үлкен маңыздылығын және Қытай дипломатиясының бүгінде талқыланатын өзекті тақырып екенін ескерер болсақ, осы мәселеге арналған еңбектердің кең ауқымда болуы сөзсіз. Әсіресе Қытайдың өз ішіндегі ғалымдар мен батыстық мамандардың еңбектері жетерлік. Көптеген авторлардың жұмыстары Қытайдың халықаралық ұйымдардағы қызметінің жүру барысы мен саяси-экономикалық жетістіктеріне арналған. Дегенмен, қытай зерттеушіліерінің еңбектерінде көп қарастырылмайтын мәселе ретінде Қытайдың шынайы амбициясы мен мақсаты.

Батыс зерттеушілері негізінен бүгінгі Қытайдың қалыптасуындағы ҚХР құрылғаннан кейінгі сыртқы саяси жағдайлардың рөлін зерттеуге көңіл бөлген. Әсіресе маолық және постмаолық кезеңді көбірек қамтыған. Мысалы бұл авторлардың қатарына Дж. П. Бернс, Стэнли Розен, Ян Дербишир, Доук Барнетт, Ральф Н. Клаф, Родерик Макфарквхар сынды ғалымдар мен саясаткерлерді жатқызуға болады. Дж. П. Бернс пен Стэнли Розеннің «Policy Conflicts in Post-Mao China» (1986) атты жұмысы тікелей постмаолық кезеңге арналған. Еңбекте маолық дәуірден кейінгі Қытайдағы саяси дамудың қиыншылығы, жаңа даму жолын таңдаудың оңай болмағандығы, маолық тәртіптің қытай қоғамында әлі де болса өз өзектілігін жоғалтпағандығы, оның сыртқы саясатта да көрініс тапқаны баяндалған. Ян Дербиширдың «Politics in China: From Mao to Deng» (1987) атты еңбегі де постмаолық кезеңдегі Қытайдың саяси жағдайына талдау жасайды. Доук Барнетт, Ральф Н. Клафтың редакциялауымен дайындалған «Modernizing China: Reform and Development» (1986) атты еңбекте Қытай дамуының ерекшелігіне талдау жасалған. Еңбекте қытай қоғамындағы саяси, экономикалық, әлеуметтік, білім мен мәдениет және қорғаныс салалардағы алғашқы өзгерістерге жалпылай баға берілген, сыртқы саясаттағы алғашқы жетістітер жайлы баяндалған. Шығыстанушы ғалым, британ саясаткері, бүгінде Гарвард университетінің профессоры Родерик Макфарквхардың «The politics of China: the eras of Mao and Deng» (1997) атты еңбегі Мао Цзэдуннан Дэн Сяопинге дейінгі, және Дэн Сяопиннің тұсындағы, ҚХР құрылғаннан кейінгі Қытай Қытайдағы өзгерістердің жүруінде қандай саяси алғышарттар мен қиыншылықтар болғанын қарастырады.

Тікелей дипломатия, сыртқы саясатқа қатысты еңбектерге келер болсақ, жұмысымызға негіз болған еңбек ретінде ҚХР Сыртқы істер министрлігінің редакциялауымен жыл сайын қытай тілінде шығарылатын «中国外交» (China's Foreign Affairs) еңбегін айтуға болады. Бұл жинақта Қытайдың әр жыл сайынғы сыртқы саяси ұстанымы, әлемнің әр түкпіріндегі сыртқы саяси өзгерістер, халықаралық қатынастардағы негізгі тенденция, сол жылғы өзекті мәселелер, Қытайдың әр мемлекетпен және халықаралық ұйымдармен қарым-қатынасындағы өзгерістер баяндалған. Келесі маңызды еңбек, «中国与世界» (China and the World) (Пекин, 2018) атты қытайлық және шетелдік авторлар тобының бірлескен жұмысы. Бұл еңбекте 20 ғасырдан бері қарайғы Қытайдың

сыртқы саясатындағы өзгерістер, Қытайдың сыртқы саясатындағы негізгі басым бағыттары, жаңа халықаралық бастамалар мен жобалары, ірі державалармен қарым-қатынастары және халықаралық ұйымдардағы қызметі мен ондағы іс-әрекетіне шолу жасалған. Сонымен қатар тақырыпқа қатысты маңызды әдебиеттің бірі ретінде қытай тілінде шығатын Қытайдың қазіргі халықаралық қатынастарды зерттеу институтының зерттеу жұмысы «国际战略与安全形势评估» (Strategic and Security Review) (Пекин, 2017) атты еңбекті атауға болады. Мұнда халықаралық аренадағы жалпы саяси-экономикалық және сыртқы саяси жағдайларға талдау жасалған. Әр жекелеген аймақтың және әлемнің қауіпсіздік саласындағы өзгерістеріне талдау жасалып, келешегіне болжамдар берілген.

Ал еңбектердің келесі бір бөлігі жоғарыда айтқанымыздай жалпы қытай қоғамында орын алған өзгерістерге арналған. Мысалы, Линн Т. Уайттың 3 кітаптан тұратын «Unstately Power» (1997) атты еңбегінде автор қытай реформаларының 1978 жылы ғана басталмағандығын, 1960 жылдан бері негізі қаланып, 1970 жылдардың басында-ақ жекелеген аймақтарда реформалар жүргізілгенін алға тартады. Еңбекте реформалардың алғышарттарына талдау жасаған. Чарльз Бартонның «Political and Social Change in China since 1978» (1990) атты еңбегінде қытай қоғамында 1978 жылдан 1990 жылдар аралығында болған өзгерістер қамтылған.

Сонымен қатар көптеген авторлар Қытай саясатына теориялық терең зерттеу жүргізген. Атап айтсақ, К. Либерталь «Governing China: From Revolution to Reform» (2003) атты еңбегінде Қытайдың билік жүйесін жүйелі түрде баяндаған. Басқа да Қытайды зерттеуші көптеген ғалымдардан ерекшелігі, К. Либерталь өз еңбегінде Қытайдың болашағына қатысты ешқандай да болжам жасамайды, тек өзі көріп, түсініп отырған жағдайды түсіндіруге тырысады. Сол сияқты, Так Вин-Нгонның редакциялауындағы бірнеше авторлардың бірігуімен дайындалған «Contemporary China Studies / Politics» (2011) атты еңбекте Қытайдағы экономикалық өзгерістердің саяси себептерін, және оның халықаралық аренада көрініс табуын көрсетуге тырысқан.

Соңғы жылдары жарық көрген еңбектердің бірқатары қытай қоғамындағы өзгерістерді тек экономикалық тұрғыдан қарастырмай, тарихи, мәдени-өркенитеттік дәрежеде сипаттама беруге, саяси негіздерді қайта қарастыруға бағытталған. Мысалы, Джеймс С. Сюннің «China into Its Second Rise: Myths, Puzzels, Paradoxes, and Challenge to Theory» (2012) атты еңбегінде ғалым Қытайды мемлекет ретінде емес, тұтастай өркениет ретінде қарастыру қажеттігін алға тартады. Қытай қоғамындағы бүгінгі өзгерістерді өткен тарихи оқиғалармен байланыстыра отырып, автор Қытайға қатысты батыс қоғамында қалыптасқан көптеген теорияларды бұрыс деп табады.

Қытайдың халықаралық қауымдастықтағы қызметінің мәселесі бүгінде қытай басылымында ең жиі жарыққа шығатын тақырып. Еңбектер түрлі аспектіні қамтиды. Қытай тіліндегі басшылыққа алынған негізгі еңбектер қатарына келесі авторлардың жұмыстары жатады: Жэнь Усюн (1991), Лю Шаочунь (2004), Хоу Шуйпин (2004), Лян Хуасюань, Чжан Вэйпин, Сяо Шэнь

(2006), Сунь Цзянь Чжэ (2010), Чжэн Юннъянь (2010), Хэ Чуаньци (2011), Лю Цзянь Хуй (2011), Ван Фэн (2011) т.б.

Аталмыш еңбектер қатарына Лю Шаочуньның (刘绍春) редакциялауымен құрастырылған «Сяокан жолы» (全面小康之路) атты еңбекті жатқызуға болады. Авторлар тобы Қытайда сяокан қоғамын құру жолында атқарылып жатқан істер мен негізгі бағыттарды қарастыра келе, сяокан қоғамын құрудағы Қытайдың сыртқы әлеммен байланысын баса айтады. Осындай еңбектердің тағы бірі Сунь Цзянь Чжэның (孙健著) 2010 жылы шыққан «XX ғасырдағы Қытай» (二十世纪的中国—走向现代化的历程) атты еңбегі.

Тағы бір еңбектер тобы – бұл соңғы кездері басылымға шыққан Қытайдың жалпы дамуына қатысты еңбектер. Еңбектердің осы тобынан байқағанымыз, аталмыш еңбектер қазіргі дамыған батыс қоғамында өріс алып отырған Қытайға қатысты ой-пікірлерді бейнелейтін кейбір батыс авторларының еңбектеріне жауап іспеттес. Мысалы Чжэн Юннъяньның (郑永年) 2010 жылы жарық көрген «Қытайлық үлгі» (中国模式) атты еңбегін алып қарар болсақ, мұнда автор батыс зерттеушілері мен жалпы батыс қоғамына қытайлық даму үлгісін түсіндірмекші болғандай. Автордың кейбір зерттеушілер мен мамандардың ойымен келіспейтіндігін байқауға болады.

Ресей тарихнамасын алар болсақ тақырыпқа қатысты еңбектер аз емес. Атап айтар болсақ, бұл тақырыпта терең зерттеулер жүргізген белгілі ресейлік ғалымдар ішінен Л.П. Делюсин, Я.М. Бергер, А.В. Виноградов, Ю.М. Галенович, В.Я. Портяков, Е.М. Бажанов, А.И. Кобзевтың еңбектерін қарастырдық. Сонымен қатар Қиыр Шығыс елдері институтының ірі қытайтанушы ғалымдары А.В. Островскийдің, С.А.Лузяниннің еңбектері де зерттеу барысында үлкен көмек көрсетті.

Я.М. Бергер өзінің «Экономическая стратегия Китая» атты еңбегінде Қытайдың экономикалық жетістіктерінің басты қозғаушы күші ретінде мемлекеттік билікті көрсете келе, саяси ерік-жігер, мобилизациялық және идеологиялық ресурстарсыз нарықтық бәсекелестікке түсу қиын екендігін атап өтеді. Мәселенің экономикалық аспектісін өз еңбектерінде А.С. Селищев те кеңінен қарастырған. Автор көптеген ғылыми зерттеу жұмыстарында қытай экономикасының әлем экономикасына ықпалына сараптама жасауға тырысқан.

Отандық қытайтану саласында осы мәселемен тікелей не жанама түрде айналысып жүрген ғалымдар бар, атап айтсақ: К.Ш. Хафизова, Қ.К. Тоқаев, Мажиденова Д.М., Қ.Сұлтанов, Н.Ә. Алдабек, М.Ж. Абдиров, К.Л. Сыроежкин, М. Лаумулин, А. Каукенов, В.У. Тулешов, Р.Ю. Изимов және т.б. авторлардың көлемді зерттеу еңбектері мен ғылыми мақалалары біздің жұмысымызда қолданылды. Мысалы, «Орталық Азия мен Қытай арасындағы байланыстар» (Алматы, 2011), «Азиатский путь: история 21 века» (Алматы, 2010) т.б.

Қытай және Қазақстан реформаларын салыстырып қарастыруға арналған бірден-бір еңбек бұл - Қ. Сұлтановтың «Реформы в Казахстане и Китае» атты зерттеу жұмысы. Бұл еңбекте автор екі елдің басты салаларындағы реформаларды салыстырып, сәтті және сәтсіз тұстарды ашып көрсетуге

тырысқан. Еңбек біздің зерттеу жұмысымызда жалпы бағыт алуға көмектесті. Н.Ә. Алдабектың жетекшілігімен авторлар тобы әзірлеген «Модернизация Китая и Казахстан» атты зерттеу жұмысын Қазақстандағы Қытай модернизациясын жан-жақты, кешенді қарастырған алғашқы еңбек деп айтуға болады..

Сонымен қатар қазақстандық қытайтануда өзінің көптеген зерттеу жұмыстарымен белгілі К.Л. Сыроежкиннің де зерттеу аясында қытайдың даму жолы мәселесі қарастырылған. Мысалы, «Наследие тандема Ху-Вэнь и пятое поколение китайских руководителей» және тағы да басқа еңбектері қолданылды.

Зерттеу әдістері

Бірнеше сала тоғысында жүргізілетін зерттеу жұмысы барысында, жалпы

ғылыми әдістермен қатар, тарих ғылымдарына, шығыстану ғылымына, халықаралық қатынастарға және экономикалық теорияға ғана тән жеке әдіс-тәсілдер де қолданылады. Атап айтқанда, жүйелік тәсіл, компаративтік-салыстырмалы талдау, құрылымдық талдау, тарихи және логикалық бірлік әдісі, талдау және синтездеу әдісі және т.б. әдіс-тәсілдер.

Бұл жұмыста салыстырмалы тарихи әдіс қолданылады. Осы әдістің көмегімен салыстыру арқылы тарихи құбылыстардың бұрынғы және қазіргі кездегі жалпылығы мен сипаттамаларын анықтауға болады. ҚХР сыртқы саясатының трансформациясының негізгі векторларын анықтау үшін «дәстүрлі-заманауи» дихотомияны егжей-тегжейлі талдау үшін.

Талдау және зерттеу нәтижелері

1 ҚХР сыртқы саяси стратегиясы мен тұжырымдары және ондағы халықаралық ұйымдардың орны

1.1 Мемлекеттердің сыртқы саяси стратегиясындағы халықаралық институттардың рөлі

Әлемде ортақ бейбіт дамудың болмайынша ешқандай да мемлекеттің жеке-дара бейбіт дамуы мүмкін емес. Бұл қағиданы көптеген елдер мойындады да. Тарихтан білетініміздей, қашанда мемлекеттердің бір-бірінен оқшауланып өмір сүруі елдің дамуына өз ықпалын тигізген. 21 ғасырдың екі онжылдығын артқа тастаған әлем елдері әлемдік саясатта, халықаралық қатынастарда бірталай саяси жағдайларды: екі дүниежүзілік соғысты, бірнеше саяси формациялардың ауысуы, бірполярлық, биполярлық жүйеден көп полярлық жүйеге өзгеру, «қырғи-қабақ» соғыстан жаһандану дәуіріне өтуді өткерді. Бүгінде халықаралық аренада мемлекеттер бір-бірімен байланыс орнатып, серіктестік жолында дамуға мәжбүр. Себебі, саяси және экономикалық тұрғыда да бірлесе дамудың оңды нәтижелері басым. Сондықтан да мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастың, дипломатиялық байланыстардың тереңдей түсуі бүгінгі күнгі қажеттілік [2].

Ынтымақтастық мәселесі бүгінде тек мемлекеттер арасында ғана емес, мемлекеттер мен түрлі халықаралық институттар арасында да орнығуда. Әрине, түрлі форматтағы халықаралық институттар мемлекеттердің бір-бірімен байланыс жасауына дәнекер болуда. Қазіргі таңда мемлекеттер бір-бірімен халықаралық ұйымдарда көптеген салалар бойынша, әсіресе кең ауқымды саяси мәселелер шеңберінде ынтымақтасады. Мұндай ынтымақтастық әлемдегі мәселелерді ұжымдасқан түрде шешуге ықпал етеді. Мұндай ықпалдасу мемлекеттердің жүргізетін сыртқы саясаты мен халықаралық ұйымдар арасындағы қарама-қайшылықтарды жоюға әсерін тигізеді.

Халықаралық ұйым дегеніміз не? Халықаралық ұйым – бұл қазіргі заманғы халықаралық өмірдің маңызды бөлігі. Ол екі немесе одан да көп елдер немесе олардың үкіметтері, халқы және үкіметтік емес ұйымдар арасында құрылған белгілі бір мақсаттарға және белгілі бір келісім формаларына негізделген әр түрлі мекемелер [3].

Халықаралық ұйымдар үкіметаралық және үкіметтік емес ұйымдарға бөлінеді, оларды аймақтық халықаралық ұйымдар мен жаһандық халықаралық ұйымдарға бөлуге болады. Үкіметаралық халықаралық ұйымдарға Біріккен Ұлттар Ұйымы, Еуропалық Одақ, Африка Одағы, Оңтүстік-Шығыс Азия мемлекеттерінің қауымдастығы (АСЕАН), Дүниежүзілік сауда ұйымы және басқа да ұйымдар кіреді. Ал үкіметтік емес халықаралық ұйымдардың қатарына Халықаралық футбол федерациясы, Oxfam, Enactus, Халықаралық Олимпиада комитеті және Халықаралық Қызыл Крест тәріздес ұйымдар кіреді. Жоғарыда атап өткеніміздей түрлі халықаралық ұйымдар қазіргі әлемде маңызды рөл атқарады.

«Халықаралық ұйымдардың жыл сайынғы кітабына» сәйкес ХХ ғасырдың басында әлемде 200-ден астам халықаралық ұйымдар болған, 1950 жылдарға

қарай олардың саны 1000-нан асқан, ал 70-ші жылдардың аяғында ол көбейіп 8200-ден асқан. 1990 жылы олардың саны 27000-ге жетті, ал 1998ж. 48000-болса, ХХІ ғасырдың басында 58000-нан асты. 2016 жылғы жағдай бойынша әлемде 62000-нан астам халықаралық ұйымдар бар болса, Халықаралық қауымдастықтар одағының ресми мәліметі бойынша бүгінде әлемде (белсенді түрде қызмет атқаратын және белсенді емес) 68 мыңан астам халықаралық институттар бар.

Оның ішінде егемен мемлекеттердің қатысуымен құрылған үкіметаралық халықаралық ұйымдар, үкіметтік емес құрған азаматтық ұйымдар бар. Олар тек жаһандық емес, сонымен қатар аймақтық және ұлттық ұйымдар болып табылады.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы және жаһандандудың ілгерілеуімен бірге халықаралық ұйымдар қарқынды түрде кеңейе түсуде. Олардың саны ғана көбейіп қоймай, сонымен қатар саясат, экономика, қоғам, мәдениет, спорт, денсаулық сақтау, білім беру сияқты көптеген салаларды қамтуда. Адамзаттың өмір сүруіне және дамуына қатысты кедейлік, әйелдер мен балалар мәселелері сияқты көптеген салалар әлемдік жағдайға және адамзат қоғамының дамуына әсер ететін маңызды күшке айналды. Халықаралық ұйымдар елдер арасындағы кеңейтілген өзара алмасу мен аймақтарының үнемі кеңеюіне бейімделу мақсатында құрылды және дамыды.

19 ғасырдың екінші жартысында ғылым, техника және көлік саласындағы жетістіктер халықаралық алмасуды біртіндеп әлеуметтік өмірдің көптеген салаларына кеңейтті. Коммуникация, денсаулық сақтау, экономика және сауда тұрғысынан «Халықаралық әкімшілік одағының» ұйымдық формасы пайда болды. Халықаралық телекоммуникация одағы сияқты. (1865), Дүниежүзілік пошта одағы (1875) және т.б. Мамандандырылған іскерлік және әкімшілік халықаралық ынтымақтастықты көздейтін мұндай ұйымдар қазіргі халықаралық ұйымдардың прототипіне айналды.

20 ғасырға аяқ басқаннан кейін саясат пен халықаралық қауіпсіздікке бағытталған кешенді халықаралық ұйымдар пайда болды, оның ішінде Ұлттар Лигасы және БҰҰ сияқты жаһандық және Араб мемлекеттерінің лигасы мен Африка ұлттар ұйымы сияқты аймақтық ұйымдар пайда болды. Сонымен қатар БҰҰ-ның мамандандырылған агенттіктері сияқты кәсіби халықаралық ынтымақтастық агенттіктері де қосылды.

Халықаралық ұйымдарды құру идеясының ежелден келе жатқан тарихы бар деп айтуға болады. Сонау 14 ғасырдың өзінде ақ ойшыл Данте Алигьери «адамзат бірлігі» мен «біріккен әлем халықтарын» құру ойын ұсынған. Қазіргі ұғымдағы халықаралық ұйымдар идеясы 18-19 ғасырлардағы кейбір данышпандардың еңбектерінде көрініс табады. Мысалы, Генрид Сен-Симон «Еуропалық Парламентті», Джереми Бентам – «Халықаралық сотты» құру идеясын ұсынған, ал Иммануэль Кант «Бейбіт одақ» құруды қолдады. Шығыс ойшылдары да бұл халықаралық үдерістен тыс қалмаған, мысалы Қытайдың белгілі реформаторы Кан Ювэй өзінің «Ұлы бірігу» туралы кітабында ежелгі қытайлықтардың «Ұлы үйлесімділік әлемі» туралы идеяны да қолданды. 1907 жылы Бельгияның астанасы Брюссельде жоғарыда атап өткен Халықаралық

қауымдастықтар одағы (UIA) құрылды, ол әлі күнге дейін халықаралық ұйымдар жайлы барлық ақпараттарды жинау орталығы болып табылады.

Халықаралық ұйымдардың рөлі мен тікелей қызметіне келер болсақ, халықаралық ұйымдар шарттар мен мақсаттар шеңберінде халықаралық істерге қатысудың тәуелсіз мәртебесіне ие және мемлекеттік биліктің юрисдикциясына бағынбай халықаралық құқықтар мен міндеттерді тікелей көтеру қабілетіне ие. Бұл үкіметаралық халықаралық ұйымдардың негізгі сипаттамасы.

Біріккен Ұлттар Ұйымы Жарғысының 104-бабында: «Ұйым әрбір мүше мемлекеттің аумағында өз міндеттерін орындау және мақсатына жету үшін қажетті қабілеттерге ие болады» делінген [6]. Бұл мәртебе мен қабілеттілік мыналардан көрінеді: мүше мемлекеттермен және басқа халықаралық ұйымдармен шарттар немесе келісімдер жасасу құқығы; әртүрлі заңнамалық конференцияларды шақыруға жауапты және құқықтық шарттардың қалыптасуына жанама қатысу; Біріккен Ұлттар Ұйымының агенттіктері мен мүше мемлекеттердегі қызметкерлерінің болуы; оның міндеттерін орындау үшін қажетті артықшылықтар мен иммунитеттерге ие болуы; ұйым активтерін сақтау және оларға билік ету құқығы.

Көптеген зерттеушілер халықаралық ұйымдар, әсіресе БҰҰ, халықаралық құқықтың негізгі органының мәртебесі мен біліктілігіне ие деп санайды. Алайда, халықаралық ұйымдардағы жағдай мемлекеттерден өзгеше. Халықаралық ұйымдардың құқықтары мемлекеттер қол қойған келісімдерден және ұйымның негізгі заңдарынан туындайды.

Бір елдің үкіметі ішкі және сыртқы істерді басқаратыны сияқты, халықаралық ұйымдар да белгілі бір мағынада халықаралық қоғамдастықтың жалпы істерін басқарушы рөлін атқарады. Пошта, телекоммуникация, теңіз ісі, денсаулық сақтау, метеорология, азаматтық авиация, атом энергетикасы, зияткерлік меншік және т.с.с. арнайы немесе техникалық салаларда әлемдік немесе аймақтық басқару ережелерін тұжырымдау, басқару институттарын құру және пайдалану, барлығы тиісті халықаралық ұйымдармен аяқталған. Кейбір адамдар мұндай реттеуші халықаралық ұйымдардың тиімділігіне біраз күмәнданғанымен, олар осы салалардағы мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықтың қажеттілігін жоққа шығармайды. Ал бүгінгі дүниежүзілік жаһандану заманында халықаралық ұйымдардың басқару функциялары тіптен күшейе түсуде.

Неліктен мемлекеттер халықаралық ұйымдарды ынтымақтастық үшін қозғалтқыш ретінде пайдаланады? Кейбір мәселелер олардың құрылымы мен қызметі, сондай-ақ осы күрделі құбылыстарды қамтитын халықаралық қатынастар теориялары арқылы көтеріледі. Бұл ұйымдардың тәуелсіздігі мемлекеттерге байланысты, өйткені олар өз дербестігін шектей немесе ұзарта алады, ұйымдардың қызметіне араласып, қайта құрып немесе тарата алады. Мемлекеттердің халықаралық ұйымдар құрғысы келетіндігі немесе оған мүше ретінде қатысқысы келетіндігінің басты себептерінің бірі олардың тәжірибе, білім, ақпарат, уақыт пен ресурстарды қажет ететін мәселелер бойынша өкілеттіктерді бөлісуімен байланысты [7].

Жалпы халықаралық ұйым - бұл халықаралық сипаттамалары бар ұйым, бұл үш немесе одан да көп елдер (немесе халықаралық құқықтың басқа субъектілері) шарттарға немесе басқа да ресми құқықтық құжаттарға сәйкес жалпы саяси және экономикалық мақсаттарға жету үшін белгілеген ережелер жиынтығы.

Халықаралық ұйымдар үкіметаралық және үкіметтік емес ұйымдарға, сондай-ақ аймақтық халықаралық ұйымдарға және әлемдік халықаралық ұйымдарға бөлінеді. Халықаралық үкіметаралық ұйымдарға Біріккен Ұлттар Ұйымы, Еуропалық Одақ және Дүниежүзілік Сауда Ұйымы, сонымен қатар үкіметтік емес халықаралық ұйымдар - Халықаралық Олимпиада комитеті, Халықаралық Қызыл Крест комитеті және басқа ұйымдар жатады [8].

Тұрақты халықаралық үкіметаралық ұйымдар (ХМҰ) және үкіметтік емес ұйымдар (ҮЕҰ) 19 ғасырдың екінші жартысында пайда болды. Олардың бір мезгілде пайда болуы адамзат қоғамының дамуындағы «прогресстің» ерекшелігімен байланысты жалпы себептерге байланысты. Интернационалдандыру үдерісі «сыни нүктеге» жеткенде, ұзақ мерзімді және көпжақты тәртіпте елдер арасындағы қатынастардан тыс көптеген мәселелерді шешу үшін тұрақты көпжақты үкіметаралық және үкіметтік емес ынтымақтастықтың әр түрлі формалары қажет деп танылады. Халықаралық ұйымдардың құрылуымен «халықаралық қатынастардың жаңа институты» қалыптаса бастады және қазіргі кезде әлемдік саясат пен халықаралық қатынастардың негізгі элементтерінің біріне айналды [9].

Өнеркәсіп өнімдерін шамадан тыс өндіруден туындаған 1857 жылғы әлемдік экономикалық дағдарыс мемлекеттердің жоғары интернационалданған экономикалық өмірінің белгісі болды. Көпжақты сауда-экономикалық алмасулардағы әкімшілік және басқа кедергілерді жою, осы салада тұрақты және әмбебап ережелер мен ережелер құру және қолдау, дауларды шешу жолдарын және тұрақты халықаралық заңдарды, көлік, инфрақұрылым, пошта, байланыс, қаржы және т.б. XIX ғасырдың екінші жартысында қатынастарды сақтау қажеттілігі халықаралық жеке құқықты жіктеуге әкелді. Бұл өз кезегінде алғашқы тұрақты үкіметаралық ұйымның құрылуына әкелді.

Бірлескен ұйым көпжақты сауда-экономикалық қатынастар саласында пайда болды және оның негізі елдер арасындағы сауда-экономикалық алмасулардың келісілген әкімшілік ережелерінің тұрақты және әділ орындалуын қамтамасыз ету болып табылады.

Өнеркәсіптік революция ұлттық және халықаралық үкіметтік емес ұйымдардың құрылуына қуатты серпін берді. Бұл өз кезегінде капиталистік қатынастардың жедел дамуына алып келді. Қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық мәселелердің интернационалдануы жаңа әлеуметтік топтардың мүдделерін қорғайтын аймақтық және халықаралық ұйымдардың пайда болуына әкелді. Топтық лоббистер ретінде түрлі этнос өкілдерінің әлеуметтік-экономикалық мүдделеріне қызмет етумен қатар, әртүрлі үкіметтік емес азаматтық қоғам ұйымдары да құрыла бастады. Олар көптеген қоғамдық функцияларды қабылдады. Нәтижесінде көптеген ұйымдар 19 ғасырдың аяғы мен 20 ғасырдың басында құрылды.

Әйелдер мен жұмысшылардың құқықтарын қорғау үшін көптеген халықаралық ұйымдар пайда болды. Үкіметаралық ұйымдар үкіметтік емес ұйымдарды өз жұмыстарын жүргізуге шақыра бастады: сараптамалық қорытындылар мен ғылыми-техникалық ұсыныстар дайындау. Мысалы, 1927 жылы Халықаралық сауда палатасының өкілдері мен сарапшылары мемлекетаралық экономикалық конференцияға қатысты. Бұл үкіметтік емес ұйымдар ғылыми рәміздерді, терминологияны, рәміздерді құруға және әртүрлі спорт түрлері бойынша халықаралық федерацияларды құруға, жалпы халықаралық ережелерді орнатуға және Олимпиада ойындарын үнемі өткізуге құнды үлестерін қосты. Халықаралық мәдени қоғамдастық театр, кино, бейнелеу өнері және музыка саласындағы ынтымақтастықты тереңдетуге ықпал етті [10].

Өмірді бейбіт жолмен өзгертудің және пацифистік қозғалыстың көптеген жобаларын Ұлттар Лигасы мен Біріккен Ұлттар Ұйымы сияқты мемлекетаралық халықаралық ұйымдардың пайда болуының идеологиялары мен ұйымдастырушылық алғышарттары деп санауға болады. Олардың қызметінің негізгі бағыты – әлем қауіпсіздігі мен бейбітшілік. Екінші дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікті сақтау үшін негізгі жауапкершілік БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесіне жүктелді. Біріккен Ұлттар Ұйымы халықаралық ынтымақтастықтың әртүрлі формаларын дамытып, халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікті нығайтты және көптеген халықаралық ұйымдардың жаңа толқынын бастады [11].

«Қырғи қабақ» соғыс жылдарында екі негізгі әлемдік жүйелер (капитализм және коммунизм) арасында халықаралық аренада соғысушы тараптардың мүдделері мен мәртебесін қорғау үшін түрлі бірлестіктер құрылды. Мысалы, Солтүстік Атлантикалық келісім ұйымы (НАТО), Варшава келісімі, Дүниежүзілік Сауда Ұйымы (ДСҰ) және Экономикалық Ынтымақтастық Ұйымы, Көмек кеңесі (АЕС), Еуропалық экономикалық қоғамдастық (ЕЕС) және т.б.

Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі кеңес (1973), кейінірек Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы (ЕКҰҰ) болып өзгеріп, консенсус негізінде халықаралық ұйым ретінде құрылды.

Қырғи қабақ соғыс аяқталғаннан кейін әлемде АҚШ бастаған «бай елдер клубы» құрылды. Мүше мемлекеттер ортақ даму үшін көп жұмыс істейді. Бұл әлемдік экономика мен саясаттағы өзіміздің артықшылығымызды және үстем жағдайымызды қамтамасыз етудің маңызды құралы ғана емес, сонымен қатар жаңа елдерді қосу арқылы әлемдік экономикалық кеңістікті үздіксіз кеңейтудің маңызды құралы. Осы мақсаттарға жетудің негізгі құралдары:

-Неолибералдық принциптерге негізделген нарықтық экономика;

-Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ), Халықаралық валюта қоры (ХВҚ), Дүниежүзілік банк және басқа да халықаралық қаржы институттары сияқты халықаралық үкіметаралық ұйымдар жүйесі арқылы әлемдік сауданы және әлемдік қаржыны бақылау;

-Қазіргі әлемнің негізгі резервтік валютасын иелену;

-Батыстық демократиялық құндылықтар басқа елдермен сәйкестікті бағалауда монополияны сақтай отырып, жаһандықты беруге тырысады [12].

«Әлемнің шетін» «бай ел клубының» қажеттіліктеріне бейімдеу әрекеттері өндірістің дамуын қолдау немесе осы елдер тұрғындарының әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арналмаған. Алайда, олар халық, азық-түлік қауіпсіздігі, кедейлік, гендерлік теңсіздік және қоршаған орта, энергетика, көші-қон және басқа да мәселелер бойынша күрделі әлеуметтік-экономикалық мәселелердің біртіндеп жинақталуына әкелді. Сондықтан Батыс елдерінің саясаты қазіргі өркениеттің жаһандық мәселелерінің туындауына ықпал етті.

Шешілмеген әлеуметтік-экономикалық мәселелер өздерінің радикалды альянстарын құрған түрлі радикалды террористік ұйымдардың пайда болуына әкелді (Әл-Каида, Ислам мемлекеті және т.б.).

XXI ғасырдың басындағы әлем дамуының сипаттамалары көпжақты ынтымақтастықтың жаңа формаларын іздеуге ықпал етті. Ұлттар мен халықтар арасындағы көпжақты қатынастардың мүдделеріне қызмет ету миссиясы бар тұрақты халықаралық үкіметаралық ұйымдар мен үкіметтік емес ұйымдардың пайда болуы интернационалдану үдерісіне байланысты. Халықаралық ұйымдар желісінің одан әрі кеңеюі халықаралық сахнада маңызды сапалық өзгерістерге әкелді. Сонымен қатар, халықаралық ұйымдар елдің ережелері мен менеджментіне бірден-бір ықпал ететін аймақтар саны көбейді, бұл елдер арасындағы күрделі қатынастарға алып келді.

1.2 Қытайдың сыртқы саяси стратегиясының эволюциясы мен басымдылықтары

Жалпы Қытай Халық Республикасы құрылғаннан кейін елдің тұтастығын қорғау мақсатында, халықаралық тұрақты бейбітшілік пен барлық елдердегі халықтар арасындағы достық, ынтымақтастықты қолдап, империалистік агрессияға қарсы тұрып, халықаралық жағдайдың дамуы мен өзгеруіне сәйкес Қытай тиісті дипломатиялық стратегиясын құрды, оның дамуы негізінен төрт кезеңнен өтті.

1. Кеңес Одағымен жақтас, ал АҚШ-қа қарсы болу - «Бір жаққа сүйену» дипломатиялық стратегиясы. Қытай Халық Республикасының негізі қалану қарсаңында Қытай Коммунистік партиясы Орталық Комитеті және Мао Цзэдун Қытай Халық Республикасы сол кездегі халықаралық ортаға негізделген және алдыңғы жылдар тәжірибесі негізінде бейбіт сыртқы саясатты жүргізеді деп ұсыныс жасады. Негізгі саясат келесідей: Біріншіден, барлығын жаңадан бастау. Яғни, бұрынғы үкімет орнатқан Қытайды төмендетіп, кемсітетін барлық дипломатиялық қатынастарды мойындамайды, өзге елдермен жаңа негізде жаңа және тең дәрежелі дипломатиялық қатынастар орнатады. Екіншіден, алдымен елдегі империализмнің қалдықтарын жойып, Қытайдағы империализмнің барлық артықшылықтарына тыйым салу, содан кейін Батыс елдерімен дипломатиялық қатынастар орнату мәселесін қарастыру. Үшіншіден, «бір жаққа бет бұру» қағидасы. Яғни, социализмнің жолына түсу.

Сол кездегі әлем екі лагерге бөлінген нақты тарихи жағдайлар мен халықаралық орта жағдайында Қытай үкіметі Кеңес Одағы бастаған социалистік лагерьде берік тұрып, Кеңес Одағымен дипломатиялық қатынастардың дамуын алдыңғы орынға қойды.

Жоғарыда аталған негізгі принциптерге сәйкес, Қытай Халық Республикасы құрылғаннан кейін Қытайдың дипломатиялық бағыттағы жұмысы біртіндеп дамыды. Біріншісі - Кеңес Одағымен, Шығыс Еуропа және Азия халықтық-демократиялық елдерімен дипломатиялық қатынастар орнату; екіншісі – көрші елдермен және жаңа ұлттық мемлекеттермен достық қатынастарды белсенді дамыту және «бейбіт қатар өмір сүрудің бес қағидасы» ұсынылды; үшіншісі - АҚШ-тың агрессивті саясаты мен әрекеттеріне қарсы күрес. Мысалы, Кореяның соғыс алаңында АҚШ-қа ауыр соққы беру және АҚШ-ты бітімгершілік келісіміне қол қоюға мәжбүр ету сияқты іс-әрекеттер; төртіншісі - Женева халықаралық конференциясына қатысу, Үндіқытай аймағының даму перспективасын реттеу; бесіншісі - Азия-Африка конференциясына қатысу және «түрлі қарама-қайшылықтарды сақтай отырып, ортақ тіл табу» саясаты алға тартылды, конференцияның сәтті өтуіне ықпал ету және Азия және Африка елдерімен байланысты нығайту.

2. АҚШ-қа қарсы «екі соққы/жұдырық» дипломатиялық стратегиясы

1960 жылдары халықаралық жағдай орасан зор өзгерістерге ұшырады: Кеңес Одағы шетелде гегемония саясатын жүргізді; социалистік лагерь аласапыран және екіге бөлінді; ұлттық тәуелсіздік қозғалысы өрлеу үстінде болды, ал үшінші әлем пайда болды. Осы жағдайда Қытай дипломатиясы ауыр сынақтардан өтті, сонымен бірге АҚШ пен Кеңес Одағының екі алпауыт елдерінің қысымымен ол алға жылжыды. Оның көріністері келесідей: Біріншіден, гегемонизмге қарсы күрес басталды. Кеңестік саясаттың, экономиканың, әскери және дипломатияның қысымдары мен қатерлеріне қарсы Қытай үкіметі өзінің қасиетті егемендігін қорғау үшін кеңестік шовинизм мен гегемонизмге қарсы күресті. Екіншісі - АҚШ империализміне қарсы күрес. Америка Құрама Штаттары материкке қарсы шабуыл жасау үшін Чан Кайши кликасын итермелеуі, Үндістанға Қытаймен күресу үшін қолдау көрсету және Вьетнам соғысын күшейту сияқты оқиғаларға жауап ретінде Қытай үкіметі «Әлемнің халқы АҚШ империализмін жеңу үшін бірігіп, оның лактары ». Үшіншісі - дүниежүзілік ұлт-азаттық қозғалысты қызу қолдау. Осы кезеңде Қытай мен тәуелсіз Азия және Африка елдері жалпы дипломатиялық қатынастар орнатты, бұл Қытайдың әлемдегі ықпалын кеңейтті.

3. Кеңес Одағын тежеу үшін Құрама Штаттарымен күш біріктіру - «бір сызық, үлкен аймақ» дипломатиялық стратегиясы

70-ші жылдарға аяқ басқаннан кейін Қытайдың халықаралық ортасы үлкен өзгерістерге ұшырады, ал АҚШ-КСР күш теңгерімі Кеңес Одағының пайдасына өзгерді. Кеңес Одағымен күресті шешу үшін АҚШ-қа өзінің сыртқы саясатын түзетіп, Кеңес Одағын ұстап тұру үшін АҚШ-Қытай қатынастарын жақсартуға белсенді түрде ұмтылуға тура келді. Жағдайдың өзгеруіне байланысты Қытай үкіметі де уақытында өзінің сыртқы стратегиясын түзетіп отырды. Мао

Цзедунның «Үш әлем» стратегиялық ойлауының басшылығымен үшінші әлем елдерімен бірлік пен ынтымақтастықты нығайтты, Батыс елдерімен қарым-қатынасты жақсартты, және Қытайды алға тартты. Сыртқы қатынастардағы елеулі даму.

Біріншісі - Қытай мен АҚШ қатынастарының босаңсыуы. АҚШ-Қытай қатынастары АҚШ президенті Никсонның 1972 жылы ақпанда Хуавейге сапарын қалыпқа келтіру бағытында өту мүмкіндігін пайдаланды және дипломатиялық қатынастар 1979 жылы ресми түрде орнады. Екіншісі - қытай-жапон қатынастарын дамыту. Қытай-АҚШ қатынастарының бәсеңдеуімен тікелей ықпал еткен Жапония премьер-министрі Какуэй Танака 1972 жылы Қытайға келіп, Қытай мен Жапония арасындағы дипломатиялық қатынастарды қалыпқа келтіру туралы келісімге қол қойды. Сонымен қатар, Қытай Батыс Еуропамен, Тынық мұхиттың оңтүстігімен, Шығыс Еуропамен және кейбір көрші елдермен дипломатиялық қатынастар орнатты немесе қалпына келтірді. Осы кезеңдегі менің елімнің дипломатиялық қатынастарының тағы бір көрнекті жетістігі - менің елімнің БҰҰ-дағы заңды орындарының қалпына келтірілуі, оның Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшелігін қоса алғанда, 1971 жылы қазан айында БҰҰ-ның 26-шы Ассамблеясында.

4. Шет елдермен достық қатынастарды жан-жақты дамыту - «жан-жақты» дипломатияның жаңа стратегиясы

1970 жылдардың аяғы мен 80 жылдардың басында халықаралық жағдай үлкен өзгерістерге ұшырады. Өздерінің экономикалық және әскери күштерінің көтерілуіне және құлдырауына байланысты Америка Құрама Штаттары мен Кеңес Одағы шабуыл және қорғаныс қабілеттерінің стратегиялық қалпын жасады. Сонымен бірге Батыс Еуропаның, Жапонияның және үшінші әлем елдерінің қуаты тез дамыды. Дүниежүзілік бейбітшілікті сақтау мен дамуға ықпал етудің нақты қажеттіліктерінен бастап, тарихи тәжірибені терең жинақтау негізінде менің елім сыртқы саясат 1980 жылдардың басында үлкен түзетулерден өтті.

Оның бірі - соғыс пен бейбітшіліктің жаңа тұжырымдамасын құру. Әлемдегі қазіргі жалпы жағдайға қарағанда әлемдегі бейбітшілікті сақтауға болады. Соғыс қаупі әлі де болса да, соғысты шектейтін күштер қуана дамыды және кең ауқымды дүниежүзілік соғыс салыстырмалы түрде болмауы мүмкін ұзақ уақыт кезеңі. Сондықтан гегемонизм мен билік саясатына қарсы тұру және әлемдегі бейбітшілікті сақтау біздің ұлттық саясатымызға айналды. Екіншісі - жан-жақты ашу үшін негізгі ұлттық саясатты қалыптастыру. «Қазіргі әлем - бұл ашық әлем. Сыртқы қатынастар тұрғысынан ашық саясатты одан әрі жүзеге асыру қажет. Онжылдықтар тәжірибесі бізге жабық есіктерде құрылыспен айналысу мүмкін емес және дами алмайтындығын айтады». Бұл саясатты жүзеге асыру менің елімнің социалистік жаңғырту жолында оң рөл атқара береді. Үшіншісі - тәуелсіздік пен автономия принциптерін жаңа мазмұнмен қамтамасыз ету. Нақты көрінісі - бұл блоктарға қосылмау саясаты. Бейбіт қатар өмір сүрудің бес қағидасы негізінде кез-келген елмен достық және ынтымақтастық қатынастарын дамытып, бейбітшілікті сақтау және дамуға ықпал ету үшін бірлесіп жұмыс

жасаңыз. Төртінші - «бір ел, екі жүйе» жаңа тұжырымдамасын ұсыну. «Бір ел, екі жүйе» әлемдегі елдердің бейбіт жолмен ұлттық бірігуіне қол жеткізуінің жаңа моделін ұсынып қана қоймай, сонымен қатар тарихтан қалған халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешудің және елдер мен аймақтар арасындағы қатынастарды дамытудың жаңа моделін ұсынады. әр түрлі әлеуметтік жүйелер. Жоғарыда аталған саясатты уақытында түзету біздің елдің дипломатиялық жұмысына жаңа жағдай туғызды, осылайша сыртқы қатынастарда жаңа жағдай туды. менің елім көршілес елдермен, үшінші әлем елдерімен және батыс елдерімен қарым-қатынаста керемет жетістіктерге жетті. Экономика, сауда, ғылым мен техника және мәдениет сияқты әр түрлі салалардағы алмасулар мен ынтымақтастық нығайды. Халықаралық сахнада Қытай әлемдегі бейбітшілік пен даму үшін барған сайын маңызды рөл атқарады [14].

XX ғасырдың 70-жылдарында Қытайдың Халық-азаттық Армиясы қазіргі заманғы әскери техниканың жеткіліксіздігімен байланысты маңызды проблемаларға тап болды. Демек, тактикалық тұрғыдан елдің стратегиясы толығымен қорғаныстық сипатта болды. Осылайша, ҚХР тек қорғаныс сипатындағы сыртқы саясат жүргізеді деп мәлімделді, ол төмендегі сипатта болды:

- стратегиялық қорғаныстың бірлігі және тактикалық шабуылға дайын болу;
- қорғаныс, өзін-өзі қорғау және дұшпаннан тойтарыс беру принциптерін ұстану;

- «Бізге шабуыл жасамайынша шабуыл жасамаймыз, бірақ шабуыл болған жағдайда сөзсіз күресеміз» ұстанымын ұстану.

Алайда, Мао Цзэдун қайтыс болғаннан кейін ҚХР-дың әскери стратегиясы өзгеріп, болашақ әлемдік тәртіпке қатысты ҚХР-дың сыртқы саяси тұжырымдамасының жаңа аспектілері пайда болды, яғни:

- халықаралық позицияны арттыру және әскери саладағы көшбасшылықты тоқтату, Қытайдың ықпалын кеңейту бағыты;

- жағалаудағы аудандардың ғана емес, ашық теңіздердің де қауіпсіздігін қамтамасыз етуге көшу;

- басқа елдермен әскери ынтымақтастықты дамытуға деген ұмтылыс [15].

ҚХР әлемдік аренадағы рөлін қайта қарап, бұл өзгерістер Қытайдың жақын аралықтағы сыртқы саясатының төрт негізгі міндеттерінде көрініс тапты:

1. Ұлттық егемендікті қорғау және экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету.

2. Гегемонизммен, билік саясатымен және терроризммен күресу, әділетті және ұтымды жаңа халықаралық саяси және экономикалық тәртіпті орнатуды ынталандыру.

3. Қырғи қабақ соғыс аяқталғаннан кейінгі халықаралық қатынастардағы әртүрлі өзгерістерге, әсіресе ірі державалар арасындағы қатынастарды жан-жақты қайта құруға және әр түрлі аймақтық және аймақаралық ынтымақтастық ұйымдарының қызметін бұрын-соңды жандандыруға бейімделу.

4. Қытайға экономикалық жаһандану мен жоғары технологиялардың жедел дамуының әсеріне бейімделу .

Бүгінде, қазіргі әлемнің геосаяси жағдайында, әлемдік саясатта Қытай ықпалының едәуір күшеюі байқалды, бұл келесі факторлардан көрініс табады:

- ХХІ ғасырдың басынан бастап халықаралық құрылымда ШЫҰ, БРИКС, «20» тобы сияқты ұйымдардың пайда болуы, және Қытайдың бұл институттардың құрылымын басқарып отыратын жетекші орынға ие мемлекет болып табылуы;

- әлемдік экономика мен әлемдік қаржы жүйесіндегі жалпы тұрақсыздыққа қарамастан соңғы ширек ғасырда елдің тұрақты экономикалық өсуімен, ең ірі экономикалық державаға айналуы;

- мүмкіндіктердің артуына байланысты әлемдік деңгейдегі іс-әрекеттерде өз мүдделерін қорғаудағы белсенділік.

Ежелгі дәуірден бүгінге дейін үш проблема Қытай үшін ғана емес, сонымен бірге оның көршілері мен алыс көршілері үшін де маңызды болды: халық, жер, су. Қытай тарихы көптеген отырықшы мемлекеттердің тарихы сияқты, бұл өңдеуге жарамды жер және оларды суару көздері үшін үздіксіз күрес. Бүгінгі Қытайдың басшылығы үшін жер мен су проблемалары күрделі демографиялық ахуалмен қиындатылған, стратегиялық тұрғыдан ұзақ мерзімді болып табылады.

Қытайдың алдында тұрған жоғарыда аталған проблемалар Қытайдың әскери доктринасында баяндалған «стратегиялық шекаралар» мен «тіршілік кеңістігі» қытайдың сыртқы саяси тұжырымдамасында көрсетілген. Осы тұжырымдамаға сәйкес, ҚХР-ға тиісті бейбітшілік базасы, тұрақтылық пен ел ішіндегі, бейбіт халықаралық ортада ғана емес, сонымен бірге миллиардтан астам адамның қауіпсіздігі мен өмір сүруін қамтамасыз ететін кеңістік қажет. Сонымен бірге, осы «тіршілік кеңістігінің» «стратегиялық шекараларын» «мемлекеттің интеграцияланған күшінің» өсуіне сәйкес, мемлекет әскери күштің көмегімен оны шынымен қорғай алатын шекараларға ауыстыру керек. мүдделері [16].

Қытайлық зерттеушілердің пікірі бойынша «мемлекеттің интеграцияланған күшінің» негізгі компоненттері экономика, ғылым мен техника, ішкі саяси тұрақтылық және әскери күш болып табылады. Қытайлық геосаясатшылардың «стратегиялық шекара» және «тіршілік кеңістігі» тұжырымдамасын жасауы саяси, экономикалық және таза әскери сипаттағы бірқатар себептерге байланысты. Саяси тұрғыда мұндай тұжырымдаманы жасау Қытайдың заңды құқықтары мен мүдделерін, оның мемлекеттік қауіпсіздігі мен табысты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз етудің таптырмас шарты болып саналады. Сонымен қатар, оның дамуы, ҚХР басшыларының пікірінше, әлемдегі бәсекелестікке байланысты және осыған байланысты Қытай стратегиялық шекараларды қайта бөлудің болашақ кезеңіне қатысуға дайындыққа кешігіп келуден қорқады.

Тұжырымдаманы әзірлеу қажеттілігі, ең алдымен, ҚХР халқының үздіксіз өсуімен байланысты болатын экономикалық ойлармен де негізделген, бұл экономикалық кеңістікті одан әрі қамтамасыз ету үшін кеңістікті кеңейтудің табиғи қажеттіліктерін тудырады. мемлекеттің және оның «тіршілік етудің табиғи сферасын» ұлғайтудың.

Континенттік ресурстардың шектеулі болуына байланысты қытайлық мамандар стратегиялық шекараларды кеңейту үшін мемлекеттер арасындағы бәсекелестіктің маңызды салаларына айналатын континенттік шельфке, теңіздерге, полярлық аймақтарға көбірек назар аудара бастады.

«Тіршілік кеңістігінің» мөлшері, мүмкін, ықтимал шабуылды ерте анықтау үшін қолайлы жағдайлар жасау, басып кіру күштерін өз әскерлерінен ең алыс жерде ұстап қалу қажеттілігінен туындайтын ҚХР-дың әскери мүдделерімен де анықталады. қажет болған жағдайда әскери қимылдарды мемлекеттік шекаралар аймақтарынан стратегиялық шекаралар аймақтарына ауыстыру».

2 Қытайдың әлемдік тәртіпті өзгерту аясында халықаралық ұйымдардағы қызметі

Қытай өз тарапынан халықаралық істерге неғұрлым белсенді қатысуға, әлемдегі бейбітшілікті қорғауға күш салуға, ешқашан гегемония мен экспансияға ұмтылмауға, қытай халқының мүдделерін барлық елдер халықтарының мүдделерімен байланыстыруға және бірлескен дамуды ынталандыруға уәде береді. Қытай БҰҰ-ға, G20-топбына, ШЫҰ-ға, БРИКС елдеріне және басқа да көпжақты халықаралық ұйымдарға белсенді қатысуға уәде беріп, халықаралық тәртіпті әділ және ақылға қонымды бағытта дамытуды ынталандырады [18].

2.1 Қытайдың БҰҰ және басқа да әмбебап саяси халықаралық ұйымдар шеңберіндегі іс-әрекеті

Қытай және Біріккен Ұлттар Ұйымы

Қытай мүше болып табылатын ұйымдардың ішінде ең маңыздысы – БҰҰ. 1971 жылы 25 қазанда БҰҰ Бас Ассамблеясының 26-сессиясында 76 «келіскен», 35 «қарсы», 17 «қалыс қалған» дауыспен «Қытай Халық Республикасының БҰҰ-ғы заңды құқықтарын қалпына келтіру туралы қаулы» қабылданды, бұған сәйкес Қытай Халық Республикасы қытай халқының жалғыз заңды өкілі ретінде Тайваньды алмастырды, және Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесіне айналды.

1971 жылы 15 қарашада БҰҰ Бас Ассамблеясы Қытай Халық Республикасының алғашқы делегациясын қарсы алды. Бір аптадан астам уақыт өткен соң, 23 қарашада Қытай Қауіпсіздік Кеңесінің бірінші отырысына қатысты. Келесі жылы БҰҰ Бас хатшысы Курт Вальдхайм Пекинге алғашқы сапарын жасап, 1972 жылдың тамызында Чжоу Эньлаймен кездесті. 1995 жылы БҰҰ мен ҚХР тарихынла тағы бір маңызды оқиға орын алды. Қытай Пекинде Біріккен Ұлттар Ұйымының әйелдер жөніндегі төртінші бүкіләлемдік конференциясын өткізді. Бұл конференцияның әсерін оның өткізілгенінен кейін жиырма жылдан астам уақыт өткеніне қарамастан кеңінен танымал екендігі дәлелдейді.

Бүгінгі күні БҰҰ 50 жылдай уақыт бойы Қытайдың мықты әрі сенімді серіктесі болып келеді. Қытайдағы түбегейлі реформалар жүргізілгеннен бері орын алған терең экономикалық және әлеуметтік қайта құрулардың куәсі болды. Қытайдың қарқынды дамуы жағдайын ескере отырып, Біріккен Ұлттар Ұйымының Қытайдағы рөлі дәстүрлі донордан техникалық сараптама ұсынатын және Қытай үкіметіне оның жаһандық іс-әрекетіне қолдау көрсететін серіктесіне ауысты. Мысалы, «Бір белдеу - бір жол» бастамасы, «Оңтүстік-Оңтүстік» форматындағы ынтымақтастық және басқа да мүше мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық жобалары.

БҰҰ Қытайда ұлттық мүдделі тараптармен, оның ішінде Үкіметпен, үкіметтік емес ұйымдармен, азаматтық қоғам ұйымдарымен және жеке сектормен байланыста. Осылайша, БҰҰ өзін Қытайдың басты серіктесі ретіндегі ұстанымын дәйекті түрде нығайтуға тырысады, әсіресе дамудың ұлттық басымдықтарына сәйкес тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу үшін серіктестік қарым-қатынас құру және нығайту арқылы.

Бастапқыда бұл ұйымда Қытай аса белсенділік танытқан жоқ. Реформалау және «ашық есік» саясатының басталуымен жағдай өзгерді. 1992 жылдан бастап Қытай БҰҰ-ның зияткерлік меншік, биоалуантүрлілік, адам құқықтары, теңіз құқығы және ядролық қауіпсіздік құқықтарын қорғау жөніндегі келісімдерді қосатын негізгі жүйелер мен конвенцияларға қосылды. Біртіндеп Қытай Біріккен Ұлттар Ұйымы шеңберіндегі ең белсенді қатысушылардың біріне айналды.

ҚХР БҰҰ-ны халықаралық тұрақтылықты қамтамасыз етудегі негізгі рөлге ие нысан ретінде, жалғыз әмбебап, беделді ұйым қарастырады, сондықтан да оның БҰҰ-ға деген ресми ұстанымы осы идеяға негізделген. Сонымен қатар бүгінгі Қытай дипломатиясына тән ерекшелік ҚХР-дың дамушы және дамыған елдермен ынтымақтастықта болуды ұстануы маңызды халықаралық мәселелерді тиімді шешуге көмектеседі, және бұл БҰҰ принциптеріне сәйкес.

БҰҰ-ның өзі Қытайдың ұйымдағы рөлін жоғары бағалайды. Барған сайын көпполярлы, бытыраңқы және өзара байланысты әлемде Біріккен Ұлттар Ұйымының халықаралық тәртіпті сақтау үшін әмбебап және инклюзивті форум ретінде маңыздылығының артуында Қытай үкіметінің жоғары деңгейдегі қолдауы мен ұйыммен қарым-қатынасына баса назар аударады.

Атап айтқанда, бүгінгі күні Қытайдың БҰҰ аясындағы бітімгершілік қызметке араласуы белсенді және кеңейіп келеді. Мысалы 2011-2016 жылдардың өзінде Қытай БҰҰ-ға бітімгершілік күштерін ең ірі жеткізуші ел болды. БҰҰ Қытай бітімгершілерінің жақсы дайындықтан өткендігін, жақсы жабдықталғанын, бейбіт тұрғындарды қорғау және бейбітшілікті сақтауда белсенді жұмыс атақаратынына үлкен мәне беріп отыр. Мысалы, ҚХР төрағасы Си Цзиньпин 2015 жылғы бітімгершілік саммитінде 8000 қытайлық бітімгершіден тұратын резервтік күшті орналастыру туралы уәде берген [19].

Сондай-ақ Қытай 2016 жылы БҰҰ-ға мүше болудың 45-жылдық мерейтойы қарсаңында БҰҰ-ға мигранттар мен босқындардың тұрақты түрде қоныс аударуы мәселесін шешуге бағытталған 100 млн. АҚШ доллары көлемінде гуманитарлық көмек ұсынды [19]. Қытай сол жылы Халықаралық көші-қон ұйымына мүше болып, әлемдегі босқындар мен мигранттарды қабылдаушы он дамушы елдің қатарына енген.

Қытайдың ғаламдық іс-әрекетінің күшеюі барысында Қытайдың Бас ассамблеяның 70-ші сессиясында құрған «Оңтүстік-Оңтүстік» форматындағы ынтымақтастыққа көмек қоры дамушы елдерге тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу үшін өте қажетті серпін берді. Азия инфрақұрылымдық инвестициялық банкі және Жаңа даму банкі сияқты даму саласындағы Қытайдың бастамалары 2030 жылға қарай тұрақты даму мақсаттарына жету үшін қажетті болып табылатын маңызды серіктестіктік және ынтымақтастық қатынастарды дамытуға ықпалын тигізді.

БҰҰ мен Қытай серіктестігінің эволюциясы барысында Қытай ерекше өтпелі кезеңді басынан өткерді. БҰҰ-ның Қытайдағы жұмыс тобы өз қызметін 1979 жылы елді дамытуға бағытталған ынтымақтастық жұмысынан бастаған. БҰҰ-ның мәлімдеуі бойынша кедейлікті жою және ауылды аймақтарды дамыту БҰҰ-ның Қытай үкіметімен серіктестігінің осы күнге дейінгі маңызды бөлігі болып табылады. Бірақ БҰҰ мен Қытай үкіметі арасындағы серіктестік сол бастапқы қарапайым деңгейде қалмай, осы серіктестіктің ұзақ жылдар бойғы нәтижесінде дамып, ауқымы кеңейген. Қазіргі баса назар аударатын мәселе және ынтымақтастықтың келесі кезеңі - тұрақты дамуды ілгерілету.

2016–2020 жылдары БҰҰ мен Қытай үкіметі БҰҰ-ның 2016–2020 жылдарға арналған даму мақсатында көмек керсету бойынша бесінші негіздемелік бағдарламасын жүзеге асыруда бірлесіп жұмыс жасады. Аталмыш бағдарламада үш басым бағыт анықталған: кедейлік деңгейін қысқарту және әділетті даму; жақсартылған және тұрақты қоршаған орта; және ғаламдық өзара әрекеттестікті арттыру.

Сонымен қатар БҰҰ Қытайдың соңғы 40 жылдағы дамуындағы феноменді өзгерістер, қарқынды прогресс БҰҰ-ның жұмыс тобынан ынтымақтастықты

жалғастыру үшін тұрақты түрде үнемі бейімделіп, өзгеруге қабілетті болуын талап етті деп атап көрсетті [20].

БҰҰ мен ҚХР сондай-ақ сыртқы мәселелерге де бірлесе шешім табуға тырысады. Мысалы, бұл «Оңтүстік-Оңтүстік» ынтымақтастық аймағын да көрініс табады. Қазіргі уақытта БҰҰ-ның бірқатар агенттіктері Қытай үкіметімен Оңтүстік-Шығыс Азия мен Африкадағы бірлескен даму бастамалары бойынша күш біріктіріп жатыр.

Қытайдың БҰҰ-ғы дипломатиясы жалпылама қатысудан сындарлы және жетекші қатысуға дейінгі кезеңдерден өтті. Жалпы қатысу дегеніміз Біріккен Ұлттар Ұйымына және оның филиалдары мен халықаралық шарттарға қосылу; сындарлы қатысу дегеніміз - БҰҰ-ның істеріне белсенді қатысу, БҰҰ-мен прагматикалық ынтымақтастықты дамыту және БҰҰ-ға одан сайын көп үлес қосу; жетекші қатысушы позициясында болу – бұл жетекші әрі үлгілік рөлде болу, идеяларды белсенді түрде насихаттау, күн тәртібін белгілеу және нормаларды қалыптастыру.

Бүгінде Қытай дипломатиясының теориясы мен тәжірибесінде БҰҰ маңызды рөлге ие. Біріккен Ұлттар Ұйымына қатысты зерттеулер мен талқыланатын мәселелер төмедегі сұрақтарды қамтиды:

Біріншіден, Қытайдың БҰҰ-ға қатысты дипломатиясының мұрагерлігі, яғни сабақтастығы, заман мен талапқа сай өзгермелілігі және жаңашылдығы. Қытай Халық Республикасы құрылғаннан бері, әсіресе 1971 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымына оралғаннан кейін, Қытайдың БҰҰ-ға қатысты дипломатиясы әр түрлі кезеңдерде әртүрлі сипаттамалар көрсетті, бірақ ол әрқашан көпжақтылықты, ішкі істерге араласпау қағидасын ұстанды және дамушы елдердің құқықтары мен мүдделерін белсенді түрде қорғады. Бұл Қытайдың БҰҰ-ға қатысты дипломатиясында тарихи сабақтастықты сақтағандығын көрсетеді және жалпы Қытай дипломатиясының негізгі сипаты мен артықшылықтары болып табылады.

Қырғи қабақ соғыс аяқталғаннан кейін Қытай БҰҰ-ның бітімгершілік операцияларына белсенді қатысты. ХХІ ғасырға қадам басқаннан бері Қытай Біріккен Ұлттар Ұйымын Мыңжылдық Даму Мақсаттарына қол жеткізуде барынша қолдайды. Қытайдың БҰҰ-ға бөлінген жарналары мен бітімгершілік мақсатындағы шығындары екінші орынға көтерілді. Қытайдың сындарлы қатысуы Біріккен Ұлттар Ұйымының бейбіт дамуына және адам құқықтары ісіне үлкен үлес қосты. Соңғы жылдары Қытай Біріккен Ұлттар Ұйымында жетекші рөл атқара бастады. Мәселен, әйелдер саммитін және «Оңтүстік-Оңтүстік» ынтымақтастық кездесулерін өткізу арқылы Қытай 2030 жылға дейінгі жоспарланған Тұрақты даму мақсаттарын белсенді түрде жүзеге асыруда және кедейлікті төмендетуде, әйелдер мәселесінде, «Оңтүстік-Оңтүстік» ынтымақтастық форматы және климаттың өзгеруі сынды мәселелерде маңызды рөл атқаруда.

БҰҰ-да көшбасшы және үлгілік рөлге ие бола отырып, Қытай Азия инфрақұрылымдық инвестициялық банкі және БРИКС-тің жаңа даму банкі сияқты жаңа халықаралық ұйымдарды құруға бастамашы болды және жетекшілік етті; Қытай-БҰҰ бейбітшілік және даму қорын, «Оңтүстік-Оңтүстік»

ынтымақтастығына көмек қорын құрып, БҰҰ арқылы сыртқы көмек беруді жүзеге асырды; және БРИКС саммитін, Азия-Тынық мұхиты экономикалық ынтымақтастық (АТЭС) саммитін, «G20» саммитін, Дүниежүзілік Интернет конференциясы мен Азия өркениеті диалог конференциясын өткізді, AsiaInfo конференциясына төрағалық етті, халықаралық импорттық көрмені және т.б. ауқымды халықаралық іс-шараларды өткізді және мұның барлығы ғаламдық басқаруға қытайлық тұжырымдамалар мен жоспарларын ұсыну мақсатында жүргізілді.

Сонымен қатар, бүгінде көптеген Қытай азаматтары БҰҰ агенттіктерінің жетекшілері ретінде қызмет етеді, және басшылық қызметтегі қытайлықтардың саны арта түсуде. Сындарлыдан жетекші қатысушы санатына өту, бұл Қытай мен БҰҰ арасындағы қарым-қатынастың өзгеруін білдіреді. Қытайдың жетекшілік рөлі Қытайды көпжақтылық пен халықаралық ынтымақтастықтың берік тірегіне, БҰҰ мен жаһандық басқарудың тірегіне айналдырды, яғни Қытайдың маңыздылығын арттырды.

Қытайлық зерттеулер мен саясаткерлердің пікіріне сүйенсек, болашақта Қытайдың БҰҰ бағытындағы дипломатиясы сабақтастық пен трансформацияны негізге ала отырып жаңашылдық енгізуі тиіс. Яғни БҰҰ бағытындағы дипломатия мен көрші елдер бағытындағы дипломатия, ірі мемлекеттер бағытындағы дипломатия мен дамушы елдер бағытындағы дипломатия арасындағы байланыс пен интеграцияны нығайту, БҰҰ мәселелерін көрсету және күн тәртібін анықтау, бекітуді жетілдіру сияқты мәселелерді жақсарту. Қытайдың идеяларын, ұсыныстарын, жоспарларын мен бағдарламаларын БҰҰ ережелері мен нормаларына айналдыру мүмкіндігін қарастыру.

Екіншіден, Қытай Біріккен Ұлттар Ұйымымен «Екі құрылысты» және «Бір белдеу - бір жол» бастамасын ілгерілету жолында ынтымақтастық жасайды. Қытай басышы Си Цзиньпин ұсынған «Адамзат тағдырының ортақ қауымдастығы», халықаралық қатынастардың жаңа түрі және «Белдеу және жол» бастамасы – бұл Қытайдың жаһандық мәселелер мен әлемдік басқаруды шешуге ұсынған идеялары мен шешімдері. Қытай мен Біріккен Ұлттар Ұйымының ынтымақтастығы адамзат үшін ортақ болашағы бар қауымдастықты құрудың және жаңа типтегі халықаралық қатынастардың, сондай-ақ «Белдеу мен жолдың» құрылысын ілгерілетудің маңызды тәсілі болып табылады. Адамзат тағдырының ортақ қауымдастығының тұжырымдамасы БҰҰ Жарғысының мақсаттары мен қағидаларының жалғасы және жаңашылдық тәсілдемесі болып табылады. Адамзат тағдырының ортақ қауымдастығын құру жолы БҰҰ-ның жұмыс басымдылықтарымен сәйкес келеді. Қытайдың пайымдауынша Біріккен Ұлттар Ұйымының жүйесі - адамзаттың тағдырының ортақ қауымдастығын құрудың негізгі күші, жеңіске жетелейтін ынтымақтастықты ұстану, көпжақтылықты ұстану, халықаралық дауларды саяси жолмен шешу және халықаралық қатынастарда демократияландыру мен заңдылықты сақтау процесінде Қытай мен БҰҰ-ның ынтымақтастық жасауда орасан зор мүмкіндігі бар және бірге жаңа типтегі халықаралық қатынастардың құрылтайшысы және жетекшісі бола алады.

«Біріккен Ұлттар Ұйымының 2030 жылға дейінгі тұрақты даму саласындағы күн тәртібімен» байланыстыра отырып, Біріккен Ұлттар Ұйымымен және оның мамандандырылған мекемелерімен бірлесіп, «Белдеу мен Жолды» бастамасын бірлесіп құру үшін «Оңтүстік-Оңтүстік» ынтымақтастық платформасы мен шеңберін белсенді пайдалана отырып ынтымақтастық жасау Қытай мен Біріккен Ұлттар Ұйымы арасындағы байланысты жаңа деңгейге шығарды. Біріккен Ұлттар Ұйымы арқылы адамзаттың ортақ болашағы және халықаралық қатынастардың жаңа түрі бар қауымдастықтың негізгі тұжырымдамаларын қалай жүзеге асыруға болады? Біріккен Ұлттар Ұйымының адамзат үшін ортақ болашағы бар қоғамдастық құрудағы және халықаралық қатынастардың жаңа түріндегі артықшылықтары, рөлдері мен функциялары қандай? Біріккен Ұлттар Ұйымы арқылы адамзаттың ортақ болашағы және жаңа типтегі халықаралық қатынастар қауымдастығын құру тәжірибесінде қандай сабақ бар? Біріккен Ұлттар Ұйымымен ынтымақтастық арқылы «Белдеу мен жолды» сапалы дамыту мен тереңдетуге ықпал ететін басты жол қандай? Бүгінде Қытай тарапы осы мәселелерді терең талқылауда.

Үшіншіден, бүгінде Қытайда Біріккен Ұлттар Ұйымының агенттіктерін құру стратегиясы қарастырылып, сонымен қатар халықаралық ұйымдар қызметкерлерін даярлау мен насихаттау тәсілі күшеюде. Қытайдың БҰҰ дипломатиясының трансформациясы ма, әлде «екі құрылыс» пен «Белдеу және жол» құрылысын ілгерілету болсын, белгілі бір қолдау жүйесі қажет. 1997 жылы Халықаралық бамбук және ротан ұйымы штаб-пәтері Қытайда орналасқан бірінші үкіметаралық халықаралық ұйым болды. 2001 жылы Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы құрылды, ол Қытай қаласының атындағы алғашқы халықаралық (аймақтық) ұйым болды. Хатшылығы Пекин қаласында орналасты. Қазіргі уақытта, штаб-пәтері Қытайда орналасқан 10-ға жуық үкіметаралық халықаралық ұйымдар бар. Сонымен қатар, штаб-пәтері Қытайда орналасқан БҰҰ мамандандырылған мекемелерінің 30-ға жуық үкіметтік емес халықаралық ұйымдары және бірқатар екінші деңгейлі агенттіктер мен жобалық агенттіктер бар. Бірақ штаб-пәтері Қытайда орналасқан «ауыр салмақтағы» БҰҰ агенттіктері мен халықаралық ұйымдар әлі де жетіспейді. Қытайдың бүгінгі назар аударып отырғаны мәселесі Қытай Біріккен Ұлттар Ұйымы жүйесіне маман саны жағынан аз қатысушы мемлекет, олардың жалпы саны аз ғана емес, сонымен қатар қытайлық мамандар мен орта және жоғары деңгейлі басқару кадрларының жетіспеушілігі де бар. Сондықтан да халықаралық ұйымдарды зерттеу, оған мамандар даярлау мен насихаттауға үлкен мән берілуде. Бір жағынан бұл жаһандық басқару және интернационалдандыру қажеттіліктерін қанағаттандыру болса, екінші жағынан бұл проблеманы өзгерту қытайлық қызметкерлердің БҰҰ-дағы және халықаралық ұйымдардағы аз өкілеттілігінен туындап отыр. Халықаралық ұйымдарға мамандарды дайындау және қолдау тәжірибесінде Қытай «үкімет-университет-қоғамның» үш жақты өзара әрекеттесуінің тәсілі мен режимін қалыптастыруда [20].

Қытайдың бүгінгі күні БҰҰ аясындағы қызметін жоғарыда айтылған мәселелер сипаттайды. Түрлі бастамалар көтеріп, жетекшілік рөлді атқарып,

сонымен қатар БҰҰ-ның ауқымды шараларын барынша қолдап отыр отыр. Соның бірі – ол бітімгершілік мәселесі мен басқындар мәселесіне қатысты шаралар. Осы ретте Қытай жыл сайынғы ұйымға аударатын жарнасынан бөлек бітімгершілік пен босқындарға көмек ретінде көп көлемде қаржы бөлуде.

Соңғы ресми ақпараттарға сәйкес Қытай БҰҰ-ның 2021 жарнасын толығымен төледі. Қытайдың БҰҰ жанындағы Тұрақты өкілдігі 2021 ж. сәуірдің 13-інде БАҚ-қа осылай мәлімдеді. Бұған дейін Қытай 2020/2021 БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің рұқсат беру кезеңінде 7 бітімгершілік әрекеті үшін қалған қаражат көлемін аударған болатын. Осы уақытқа дейін Қытай қазіргі кезеңде БҰҰ-ның барлық жарналары мен бағаларын толығымен төледі. Қытай делегациясы Қытайдың 2016 жылы БҰҰ-ның екінші, Бас ассамблеяның екінші үлкен қатысушысы болғанын және 2019 жылы БҰҰ алдындағы қаржылық міндеттемелерін уақытылы, толық және сөзсіз орындағанын мәлімдеді. Коронавирус эпидемиясы әсер еткен қазіргі жағдайда әлемдік экономика ауыр шығындарға ұшырады, БҰҰ өтімділік дағдарысына ұшырады, қаржылық жағдай алаңдатады, бұл қалыпты жұмыс пен әртүрлі бағдарламалардың орындалуына айтарлықтай әсер етуде. Мүше мемлекеттер өздерінің заңды міндеттемелерін орындауы керек, БҰҰ Бас хатшысының шақыруына белсенді түрде жауап беріп, барлық жарналарды уақытында төлеп, Біріккен Ұлттар Ұйымының күннен-күнге қатаң өтімділік жағдайын жеңілдетуі керек деп есептейді Қытай тарабы.

Қытай делегациясы Қытай ірі мемлекет ретіндегі міндеттерін әрі қарай да орындайтынын, ірі мемлекет ретіндегі жауапкершілігін көрсететінін, адамзат үшін ортақ болашағы бар қоғамдастық құру тұжырымдамасын қолдайтынын, «бір қайықта тұрып», бір-біріне көмектесетіндігін мәлімдеді. Көпжақтылыққа берік қолдау көрсетуді жалғастыру және БҰҰ-ның әлем саясатында үлкен рөл ойнауына қолдау көрсетуді де өз мақсаты деп санайды. Сонымен бірге, Біріккен Ұлттар Ұйымының Хатшылығы бюджеттің атқарылуын басқаруды күшейтіп, ішкі бақылауды жетілдіріп, ресурстардың 2030 жылға дейінгі тұрақты даму күн тәртібін жүзеге асыру, халықтың күнкөрісін жақсарту, экономиканы қалпына келтіру және басқару сияқты салаларға инвестициялануын қамтамасыз етеді, және осы бағытта да мүше мемлекеттер ішінен Қытай алдыңғы орында тұр.

Қытай мен Дүниежүзілік Сауда Ұйымының қарым-қатынасы

2001 жылы 10 қарашада Катар астанасы Дохада өткен Дүниежүзілік Сауда Ұйымының (ДСҰ) Төртінші Министрлік Конференциясы Қытайдың ДСҰ-ға кіру туралы шешімін қарап, қабылдады. Сол жылы 11 желтоқсанда Қытай ресми түрде ДСҰ-ға мүше болды. Бұл Қытай үшін де, әлем елдері үшін де тарихи маңызды сәт болды.

Ал 2001 жылдың желтоқсанында Қытайдың Дүниежүзілік Сауда Ұйымына (ДСҰ) кіруін халықаралық қоғамдастық еркін сауда мен экономикалық ырықтандыру жеңісі деп жариялады. Қиын да ұзақ 15 жылдық қосылу процесінде Қытай ішкі реформалар мен сауда кедергілерін азайту жөнінде ауқымды міндеттемелер қабылдады. ДСҰ-ға кіргеннен бастап, Қытай ұйымның ең белсенді мүшелерінің бірі болды және оның экономикасы әлемдік жабдықтау

тізбегінің ажырамас буынына айналды. Дегенмен, Пекин терең, жүйелі реформалар жүргізбеді және оның ДСҰ-ның даулы шешімдерін сақтауы кейде ДСҰ-ның негізгі нормаларына күмән келтірді.

ДСҰ негізінен үш басты функцияны атқаратыны белгілі: сауда келіссөздерін жеңілдету, сәйкестікті бақылау және сауда дауларына төрелік ету. Дауларды реттеу жүйесі - ДСҰ-ның мүшелер арасындағы сауда жанжалдарын шешудің заңды механизмі.

ДСҰ-ға кіргеннен кейін, Қытай қосылу келіссөздеріне өтініш беру процесінде өз міндеттемелерін жауапкершілікпен орындады, көптеген заңдар мен ережелерді қайта қарады, тарифтерді одан әрі төмендетті, уәде етілген кестеге сәйкес тарифтік емес шаралардан бас тартты, тарифтік квоталар берді, және қызметтер мен тауарлардың нарықтарын ашты. Қытай сондай-ақ халықаралық қоғамдастықпен толығымен расталған екі өтпелі сауда саясатының шолуларынан сәтті өтті.

ДСҰ-ның дамушы елдерінің маңызды мүшесі ретінде Қытай ДСҰ-ның әртүрлі іс-шараларына толықтай қатысты және көпжақты сауда келіссөздерінің Доха раундына белсенді қатысты. 2003 жылдың қыркүйегінде ДСҰ-ның Бесінші министрлік конференциясы кезінде Қытай әртүрлі тақырыптағы келіссөздерге терең араласып, дамушы елдердің ауылшаруашылық өнімдері және басқа мәселелер бойынша үйлестіру тобына қатысты және келіссөздердің алға басуына ықпал ету жөнінде ұсыныстар жасады. Қытай делегациясы басқа тараптармен консультациялар (кеңес беру) мен ынтымақтастық жүргізіп, сындарлы рөл атқарды. Сонымен қатар, Қытай нарыққа қол жеткізу туралы екіжақты келіссөздер жүргізу үшін ДСҰ-ға кіруге өтініш білдірген елдердің барлық жұмыс топтарына қатысты.

Қытай мен ДСҰ-ға мүше елдер арасындағы экономикалық және сауда ынтымақтастығы айтарлықтай ілгерілеушілікке қол жеткізді, бірақ сонымен бірге кейбір жаңа қиындықтар туындап, сауда келіспеушіліктері күшейе түсті. Басқа мүшелермен саудалық келіспеушіліктерге қатысты Қытай ДСҰ-ның тиісті ережелерін сақтауды және тең және достық консультациялар арқылы шешімдер іздеуді талап етеді.

Қытай Халық Республикасы ДСҰ-ның толыққанды мүшесі болып табылады және осы халықаралық ұйымның қызметіне белсенді қатысады. Кейбір мәселелерде ДСҰ-ның маңызды мәселелері бойынша шешімдердің нәтижелеріне ықпал етуге құқығы бар. Әрине, Қытайдың Дүниежүзілік Сауда Ұйымының жұмысына белсенді позициясы мен елеулі қатысуы кездейсоқ емес. ҚХР-дың әлемдік саудадағы және жалпы экономикадағы рөлі, халықаралық ықпалы және әлсіз, дамушы мемлекеттерге экономикалық көмек деңгейі үлкен қарқынмен артуда.

ДСҰ - бұл сауда ережелерін белгілейтін әлемдік халықаралық деңгейдегі институт. Бүгінде 2021 жылы ДСҰ-ның 164 мүшесі бар және барлық шешімдер бірауыздан қабылданады. Ол барлық мүшелерден белгілі бір қағидаттарды сақтауды талап ете отырып, сауда-саттықтың төмен және болжамды

кедергілеріне баса назар аудара отырып, еркін саудаға ықпал етеді. Ұйымға мүше елдерге ДСҰ-ға мүше басқа елдермен жақсы мәмілелер жасауға кепілдік беріледі.

ҚХР-дың ДСҰ-ға ұзақ уақыт бойы мүшесі болуға әрекет жасағаны белгілі, өйткені бұл Қытайға жаңа сауда серіктестеріне қол жеткізуге және қазіргі тарифтермен ставкаларды жақсартуға мүмкіндік береді, бұл елде өмір сүру деңгейінің жақсаруына мүмкіндік береді және Қытайға жаһандану әлемінде саяси үстел басынан табылуына мүмкіндік береді.

Әрине, Қытай үшін ДСҰ-ға мүшелікке қабылданудың экономикалық әсері оң нәтиже берді:

- 1990 жылдан 2015 жылға дейін өте кедейлік жағдайында өмір сүретін Қытай халқының үлесі (күніне 1,90 доллардан аз ақша табу деп анықталды) 67 пайыздан 1 пайызға дейін төмендеді.
- Қытай экономикасы 2001 жылмен салыстырғанда он бір есе үлкен.
- Америка Құрама Штаттары мен Қытай арасындағы тауар айналымы 1999 жылы 100 миллиард доллардан аз болса, 2019 жылы 558 миллиард долларға дейін өсті. Қытай Германиядан асып, 2009 жылы әлемдегі ең ірі экспорттаушы болды [24].

Саяси тұрғыдан нәтиже екіұшты емес: Қытай демократияға Америка Құрама Штаттары күткендей сәйкес келмеді. Шын мәнінде, оның үлкен экономикалық жетістіктері Қытайдың Коммунистік партиясын (ҚКП) тек заңдастырды, оны Си Цзиньпин экономикалық тұрақтылықты сақтауда және Қытай технологияларға негізделген өндірістерде үстемдік етуге мүмкіндік береді деп санайды.

Қытайдың үкіметтің қатаң бақылауы реформалар мен инновацияларға жол ашатын интернетке тарайды. Қытай интернетті пайдалануды реттейді, коммерция мен әлеуметтік медиаға қол жетімділікті шектейді.

Қытай саяси ұйымдастырушылықты желіде сыни пікірлер жазғандарды қорқытып, кейде түрмеге қамау арқылы бұғаттады. Қытай үкіметі интернетті диссиденттерді анықтау және бақылау үшін пайдаланады.

Қытай ДСҰ-ны өз мүддесіне сәйкес қолдануда. Қытай ДСҰ-дан үлкен пайда көрді, оның мүдделеріне сәйкес келетін ережелерді пайдаланып, өзіне ыңғайлы емес шектеулерден бас тартты. Дегенмен Қытайдың бұл әрекеті нарықты бұрмалаушы белгілі бір тәжірибені жүзеге асырды деп сынға ұшырады және жүйені әр түрлі жолдармен алдады деп айыпталды.

Қытайға қарсы айыптаулар ДСҰ-ның ресми дауларында да көрініс тапты. 2001 жылдан бастап Америка Құрама Штаттары кейде Канада, Еуропалық Одақ және басқа да елдермен бірге Қытайға қарсы жиырма үш (жалпы қырық үштің) іс қозғау жөнінде өтініш берген.

Қытайға тағылған айыптаулардың басым бөлігі Қытайдың шетелдік тауарларға жабық күйінде қалып, өзінің экспортын алға жылжытатындығын, сондықтан басқа елдерден келген компаниялардың Қытайда бизнес жүргізуін қиындататынын айтады.

Жалпы ДСҰ-ға кіргеннен кейін Қытайдың сауда өсімі айтарлықтай болды. Ішінара тарифтердің төмендеуіне байланысты Қытайдың тауарлар саудасы 2001

жылы 516,4 миллиард доллардан 2017 жылы 4,1 триллион долларға дейін өсті. 1992 жылы Қытайдың орташа тарифтік ставкасы 32,2 пайыздан дүниежүзілік орташа көрсеткіштен 7,2 пайыздан асып түсті. 2002 жылға қарай бұл көрсеткіш 7,7 пайызға дейін төмендеді. Алайда содан бері қытайлық тарифтер негізінен өзгеріссіз қалды, 2003 - 2017 жж аралығында орташа есеппен 4,8% құрады [24].

Қытай ДСҰ-на ықпалы қаншалықты деген сұрақ қояр болсақ, басқа халықаралық ұйымдарда мемлекеттің көлемі мен ықпалы оларға ерекше артықшылықтар береді. Мысалы, Қытай Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі ретінде БҰҰ-да veto құқығына ие. Халықаралық валюта қорында Қытай АҚШ (16,52 пайыз) мен Жапониядан (6,15 пайыз) кейін үшінші орынға ие (6,09 пайыз). Ал ДСҰ-да бұл критерий жанама түрде ғана көрініс табады. Сауда дауын жеңу қымбатқа түседі және айтарлықтай техникалық және құқықтық сараптаманы талап етеді, бұл көбінесе дамымаған мүшелерді шағым түсіруден бас тартуға мәжбүр етеді.

Әлемдегі екінші үлкен экономиканың экономикалық саясаты ДСҰ мүшелері арасындағы шиеленістің көзі болды. АҚШ пен ЕО Қытай үкіметін субсидия беріп, оны өндірістік қуаттылыққа әкеліп соқтырды деп айыптап келеді. Кішігірім экономика жағдайында бұл саясаттың салдары аз болар еді, бірақ Пекин ұсынған субсидиялар әлемдік нарықты өзгерте алады. Мысалы, қытайлық алюминий субсидиялары әлемдегі алюминий бағасының 2007-2015 жылдар аралығында 46 пайызға құлдырауына алып келді.

Қытай экономикасының ауқымы ДСҰ-ның басқа мүшелеріне де ауыр тиеді. Қытаймен арадағы сауда-саттыққа арқа сүйейтін Тайвань мен Оңтүстік Корея Қытайға қарсы кез-келген даулы мәселелерден бас тартуға мәжбүр.

Қытайдың «дамушы» ел мәртебесі де ДСҰ аясындағы шиеленісті күшейтті. ДСҰ мүшелерінің шамамен үштен екісі, соның ішінде Қытай, «ерекше және дифференциалды режим» алу үшін өзін дамушы экономика ретінде көрсетеді. Бұл дамушы мүшелерге бірнеше артықшылықтар ұсынады, мысалы, ДСҰ міндеттемелерін орындау үшін кеңейтілген мүмкіндіктер және даулар мен техникалық мәселелерді шешуге көмек.

Бірнеше дамыған экономикалар Қытайдың өзін дамушы ел ретінде көрсетуіне қарсы тұрды. 2019 жылдың ақпанында АҚШ ДСҰ-ға осы белгілеу үшін қатаң талаптарға сәйкес келетін реформалар ұсынды. Қытай Үндістанмен және дамушы басқа жеті мүше елмен бірігіп, АҚШ-тың ұсынысын теріске шығарып, ДСҰ-ға мүше мемлекеттерге өз мәртебесін өзі тағайындауға мүмкіндік беру тәжірибесін қолдады.

Көріп отырғанымыздай, ҚХР ДСҰ-да мүше мемлекет ретінде өз мүүдесін іске асыруға қолайлы шарттарға ие, және сонымен бірге саяси тұрғыдан ықпал етуге де тырысады.

2.2 Қытайдың халықаралық қаржы-экономикалық форумдар шеңберіндегі қызметі

Егер сіз тарихқа көз жүгіртсеңіз, мемлекеттердің сыртқы саясатындағы өзгерістер тенденциясын байқауға болады. Мұндай өзгерістер бірқатар

факторларға байланысты, мысалы, белгілі бір елдің экономикалық даму деңгейі, әлемдік саясаттың жағдайы және басқа мемлекеттермен қарым-қатынас, демография және т.б. Қытай да бұл тарихи үрдістен тыс қалмақ емес. Ұзақ уақыт бойы Қытай сыртқы әлемнен жақындық пен оқшаулау саясатын ұстанды. XX ғасырдың екінші жартысында тұжырымдалған. Қытайдың «таогуанг янхуэй» саясаты (қытай тілінен аударғанда one's сөзбе-сөз аударғанда «өз қабілетін жасырып, қанатында күту» деп аударылады) қазіргі кезеңде барған сайын жоғалтуда. Сол кезде Қытай басшылары Қытайға қол жетімді ресурстармен әлемдік қақтығыстарға араласпау керек, басқа адамдардың мәселелерін шешуге және коалицияларға қосылуға тырысу керек деп есептеді. Алайда, XX - XXI ғасырлар тоғысында. әлемдік аренада күштерді бөлуде бетбұрыс болды, ал нарықтары өсіп келе жатқан державалар барған сайын салмақ ала бастады.

Реализм теориясының классигі Д.Мершеймердің анықтамасы ерекше назар аударады, ол былай деген: «Гүлденген Қытай бұрынғы статус-квоны мойындайтын күшке айналмайды, керісінше аймақта өзінің гегемониясын орнатамыз деп агрессивті мемлекетке айналады. «Мұндай бағалаулар Қытай басшылығының назарынан тыс қала алмайтыны анық және бұл оның сыртқы саяси бағытын тұжырымдамалық негіздеу және оның күшін бейбіт жолмен құру идеясын дамыту қажеттілігін түсінді.

БРИКС құрылған кезде 2008 жылы Қытай басшылығын Ху Цзиньтао басқарды. Оның билігін (2002–2012) елдің жақындық пен сақтықтан әлемдік институттарға белсенді қосылуға көшуі ретінде сипаттауға болады. БРИКС-тің пайда болуы - Қытайдың «фенфа ювэй» деп аталатын жаңа сыртқы саясатының көрінісі (сөзбе-сөз қытай тілінен аударғанда yourself 有为 өзін-өзі дәлелдеу үшін көп жұмыс істейді). Қытайдың жаңа бағыты әлемдегі жетекші державалар арасындағы рөлін арттыруға, интеграциялық процестерді дамытуға және жаһандық процестерге қатысуға бағытталған. Осы кезеңде Қытайдың күш-қуатын арттырғандығын көрсететін маңызды фактор, Қытайдың пікірінше, оның ішкі істеріне араласуға тырысқан мемлекеттерге бірқатар санкциялар енгізу болды. Санкциялар шектеулі болғанымен, бұл Қытайдың басқа державаларға экономикалық әсерінің көрінісі болды. Сонымен, 2010 - 2012 жж. әртүрлі себептермен Францияға, содан кейін Норвегия мен Жапонияға қарсы санкциялар салынды. Ху Цзиньтао кезінде Қытай дипломатиясында үш негізгі бағыт болды. Біріншісі - әлемнің жетекші державаларына қатысты саясат (АҚШ, Ресей, Жапония, кейбір ЕО елдері). Екіншісі - аймақтық деңгейдегі саясат, бұл Қытайға қарсы коалициялар құруға жол бермеуді көздейді. Үшіншісі - Африкадағы, Латын Америкасындағы және Таяу Шығыстағы дамушы елдерге қатысты саясат, атап айтқанда қолдау көрсету және Қытайды энергетикалық ресурстармен қамтамасыз ету мақсатында тығыз байланыстарды қамтамасыз ету. Осылайша, осы үш деңгейде де Қытайдың «көлеңкеде қалуға» бағытталған сыртқы саяси тұжырымдамалары біртіндеп қайта қарала бастайды. Ху Цзиньтаоның соңына қарай Қытай ақыры шешуші белсенді сыртқы саясатқа көшті [28].

2013 жылы Ху Цзиньтаоның орнына Си Цзиньпин келді, ол көп жағдайда XXI ғасырдың басында жоспарланған нәрсені жалғастыруда. саясат осы күнге

дейін, алайда ол бірнеше өзгерістерге ұшырады. Си Цзиньпиннің курсы Қытайды қазіргі кезеңде «ойын ережелерін» орнататын жетекші әлемдік державалар деңгейіне жеткізуге деген ниетін айқын көрсетеді. Бүгінгі таңда БРИКС-ті Қытай Батыс әлеміне ықпал етудің бір түрі ретінде қарастырады. Әлемдік экономиканың теңгерімді дамуына және тиімді жаһандық басқаруға қол жеткізу үшін Қытай БРИКС серіктестерін келесі бағыттарды жүзеге асыруға шақырады:

Дүниежүзілік қаржы жүйесін реформалауға көмек, яғни ХВҚ мен ДБ-ге елдердің қатысу деңгейлерін теңестіріп, БРИКС МДҚ құруға);

Қаржылық процестерді оңтайландыру. Мысалы, 2019 жылдың наурызында БРИКС елдері Apple төлемі және басқа да қызметтер сияқты бірыңғай төлем жүйесін BRICS Pay құра бастады. Бұл қадам долларға тәуелділікті төмендетуге бағытталған, бұл «долларсыздандыру» деп аталатын саясат. Apple рау және басқа жүйелер арқылы қолма-қол ақшасыз операцияларды жасау кезінде БРИКС елдерінің ұлттық валюталары (рубль, юань және т.б.) американдық банктер арқылы долларға айырбасталады, бұл санкциялар мен Біріккен мемлекеттер арасындағы сауда соғысы жағдайында Мемлекеттер мен Қытай, қосымша тәуекелдер туғызады;

Жаһандық проблемаларға (денсаулық сақтау, азық-түлік қауіпсіздігі, энергиямен қамтамасыз ету және т.б.) ерекше назар аудару;

БРИКС-ке мүше мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықты дамыту.

Сондай-ақ, осындай көпжақты форматтарды дамыту арқылы Қытай жыл сайын БРИКС-ке мүше елдермен екіжақты байланыстар мен өзара сауданы және өзара сауданы нығайтуға күш салуда.

Қытай және G-20

G20 бүгінде әлемдік экономикалық басқарудың негізгі платформасы болып табылады. G20 жаһандық қаржы дағдарысына қарсы әрекет етуде, әлемдік экономиканың қалпына келуіне ықпал етуде және халықаралық қаржы мен халықаралық валюта жүйесін реформалауда маңызды рөл атқарды. Ерте белсенді қатысушыдан, 2008 жылдан кейінгі негізгі қатысушыға, содан кейін қазіргі негізгі көшбасшыға дейін Қытай дағдарыстарға жауап беруде және халықаралық қаржы және халықаралық валюта жүйесін реформалауда маңызды рөл атқарып қана қоймай, сонымен қатар Тұрақты қарқынды өсу G20 мен әлемге маңызды үлес қосты. Қазіргі жағдай мен барлық тараптардың үміттерін негізге ала отырып, Қытай Ханчжоу саммитінің тақырыбын «Инновациялық, динамикалық, өзара байланысты және инклюзивті әлемдік экономиканы құру» деп белгілеп, консенсус құру бойынша бірқатар жұмыстар жүргізді. Қытай мен G20 үшін бұл саммит Қытайдың жетекші әлемдік экономикалық басқаруға қатысуы үшін жаңа бастама болады деп күтілуде; G20 дағдарысқа қарсы реакциядан ұзақ мерзімді, институционалды және функционалды трансформацияға дейінгі жаңа жолға шығады.

2016 жылғы 4-5 қыркүйек аралығында «Инновациялық, энергетикалық, өзара байланысты және инклюзивті әлем құру» тақырыбымен Қытайдың Ханчжоу қаласында «Жиырма алты тобы» (бұдан әрі - G20) көшбасшыларының он

бірінші саммиті өтеді. Экономика ». Халықаралық экономикалық ынтымақтастықтың басты форумы ретінде G20 халықаралық экономикалық ынтымақтастықты басқаруда және ілгерілетуде шешуші рөл атқарады. Қазіргі әлемдік экономикалық жағдайға байланысты халықаралық қауымдастық G20 Ханчжоу саммиті қандай шешімдер ұсынатындығын асыға күтеді. Осы мақсатта осы мақалада келесі мәселелер қарастырылады: G20 механизмінің даму тарихы мен болашағы; оның мүшелері арасындағы ірі державалар арасындағы қатынастар; G20-ның әлемдік экономиканың дамуына қосқан үлесі; шығу тегі мен рөлдері Қытай және G20; бұл G20 саммитінің Қытайға әсері және G20 мәні.

G20 механизмі саммитке дейін жаңартылғанға дейін Қытай рөлі негізінен белсенді қатысушы болды. 1999 жылы «Үлкен жиырмалықтың» қаржы министрлері мен орталық банк төрағаларының бірінші кездесуі өткен кезде, Қытайдың ЖІӨ әлемдегі жалпы көлемнің тек 3,4% -ын құрады және оның экономикалық күші әлі де салыстырмалы түрде шектеулі болды. Алайда, G20 құрылтайшысы ретінде Қытай G20 қаржы министрлері мен орталық банк төрағаларының алдыңғы кездесулеріне белсенді қатысып, 2005 жылы алғаш рет G20-дің жетінші қаржы министрлері мен орталық банктерінің әкімдерін сәтті қабылдаған G20 ротациялық төрағасы болды. кездесу.

G20 механизмін саммитке дейін жаңарту және G7-ді әлемдік экономикалық басқарудың негізгі платформасы ретінде біртіндеп ауыстыру барысында Қытай қалыптастырушы және негізгі қатысушы рөлін атқара бастады. 2008 жылы Америка Құрама Штаттары алдымен Қытаймен байланысқа шықты, ал Қытайдың G20 механизмін көшбасшылар саммитіне дейін көтеру бойынша қолдауын алғаннан кейін бірінші G20 саммиті: Вашингтон саммиті. Қытайдың негізгі рөлін келесі төрт аспект бойынша қорытындылауға болады: Біріншіден, G20 макроэкономикалық саясатты үйлестіруге белсенді қатысыңыз және қаржылық қолдау көрсетіңіз. Әлемдік қаржы дағдарысынан кейін G20 Лондон саммиті мен G20 Лос Кабос саммитінде Қытай Халықаралық валюта қорына капиталын 50 миллиард 43 миллиард АҚШ долларына көбейтті, бұл халықаралық қаржы нарығының сенімін едәуір арттырды. Екіншіден, халықаралық қаржы жүйесін реформалау айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді. Қытай халықаралық қаржы институттарын реформалауды белсенді түрде ілгерілетіп, дамушы және өтпелі елдердің Дүниежүзілік банктегі дауыс беру құқығын 2008 жылмен салыстырғанда 4,59% -ға арттырды, ал ХВҚ-ның үлесі дамушы дамушы нарықтарға, дамушы елдерге және акциясы бағаланбаған елдерге ауысты. 6% -ға жоғары. Үшіншіден, Солтүстік-Оңтүстік дамуының теңгерімсіздігіне жаһандық назарын күшейту. G20 Канн саммитінде Қытай дипломатиялық қарым-қатынас орнатқан аз дамыған елдердің салық объектілерінің 97% -ына нөлдік тарифтік режим беретіндігін мәлімдеді. Төртіншіден, қытайлық даналыққа үлес қосыңыз. G20 Брисбен саммиті қабылдаған «жан-жақты өсу стратегиясында» «Қытай даналығы» 15% құрады. Халықаралық ұйымдардың есептеулері бойынша Қытай G20-ның жан-жақты өсу стратегиясына ең үлкен үлес қосқан елдердің біріне айналды.

Сонымен қатар, Қытай өзінің экономикалық өсу әрекеттерімен G20 дамуына маңызды үлес қосты. 2008-2015 жылдар аралығында Қытай экономикасының әлемдік экономикалық өсімге қосқан үлесі 35,7% -ды құрады, әсіресе әлемдік экономика тұтасымен теріс өсімге түскен 2009 жылы Қытай экономикасы әлі де 8,7% -ға өсіп, әлемдік экономикаға орасан үлес қосты өсу. Экономиканың төмендеу қысымы одан әрі күшейген 2015 жылы да, Қытайдың әлемдік экономикалық өсімге қосқан үлесі әлі де 31,6% -ды құрап, негізгі үлескерге айналды [30].

Негізінен алғанда, бұл негізінен Қытайдың экономикалық қуатының тез көтерілуіне байланысты. 2008 жылы Қытайдың ЖІӨ-сі әлемдегі ЖІӨ-нің 7,2% -ын құрады, бұл АҚШ-қа қарағанда 16,1% төмен, 2015 жылға қарай Қытайдың ЖІӨ-і дүниежүзілік жалпы көлемнің 14,8% -ын құрады, ал АҚШ-тың үлесіндегі алшақтық азайды 10% дейін. Сонымен қатар, G20 платформасының көмегімен Қытай Дүниежүзілік банктегі және Халықаралық валюта қорындағы акциялар мен дауыс беру құқықтарын арттырды, сонымен қатар әлемдік қаржылық басқару институттары - Қаржылық тұрақтылық кеңесі мен Дүниежүзілік салық форумына қосылды. Қытайдың бағалы қағаздарды реттеу комиссиясы сияқты ұйымдарда сөйлеу құқығы да едәуір өсті.

Қазіргі кезде Қытай біртіндеп G20-ның негізгі көшбасшысына айналды. 2014 жылғы G20 Брисбен саммиті Жапониядан бас тартып, 2016 жылы Қытайдың G20 саммитін өткізуге шешім қабылдады, бұл халықаралық қоғамдастықтың Қытайға деген үлкен сенімін көрсетіп қана қоймай, сонымен бірге Қытайдың халықаралық әлеуметтік басқару мен жаһандық экономикалық дамуға үлес қосуға деген шынайы ниетін көрсетеді. Нәтижесінде, Қытай 2015 жылдан 2017 жылға дейін G20 «Үштігінің» (тағайындалған, қазіргі және бұрынғы төраға мемлекеттер) мүшесі болды және жаһандық экономиканың күшті, тұрақты және теңгерімді өсуіне ықпал етудің маңызды міндеті. Бұл Қытай үшін, үлкен жиырмалық үшін, тіпті әлем үшін үлкен маңызға ие: біріншіден, бұл Қытай әлемдегі екінші үлкен экономика ретінде G20 саммитін бірінші рет өткізіп отыр; екіншіден, бұл G20 екінші рет саммитті БРИКС қабылдады (Ресей - G20 саммитін өткізген бірінші BRIC елі); үшіншіден, бұл G20 экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының мүшесі болған бірінші рет.

Жаһандық экономиканың төмендейтін тәуекелдері және ірі экономикалардың экономикалық операцияларының саралануы аясында G20 мүшелерінің макроэкономикалық саясатты үйлестіру және ынтымақтастықты нығайту қажеттілігі мен қиындығы бір уақытта өсті. Қазіргі жағдайға және барлық тараптардың үміттеріне сүйене отырып, Қытай Ханчжоу саммитінің тақырыбын инновациялық өсу әдістеріне сәйкес келетін, жаһандық экономикалық және қаржылық басқаруды жетілдіретін «инновациялық, динамикалық, өзара байланысты және инклюзивті әлемдік экономиканы құру» деп анықтады, халықаралық сауданы және инвестицияларды ынталандыру және инклюзивті дамыту.4 байланыстыруды дамытуды қосқандағы негізгі бағыттар.

Қытай Ханчжоу саммитімен негізінен келесі екі маңызды сәттерді байланыстырады:

Бірі - мазмұн жағынан біраз «алғашқы» болып табылды. G20 Ханчжоу саммиті бірінші рет жаһандық өсудің орта және ұзақ мерзімді динамикасына назар аударды және өсудің инновациялық жоспарын тұжырымдады; бірінші рет даму мәселелері әлемдік макро саясат шеңберінде көрнекті орынға қойылады; бірінші рет 2030 жылға дейінгі тұрақты дамудың күн тәртібін іске асыру шеңберінде іс-шаралар жоспары жасалады; бірінші рет құрылымдық реформалардың басым бағыттарын, басшылық принциптері мен индикаторлар жүйесін тұжырымдайды; сауда мен инвестицияларды маңызды күн тәртібіне қойды.

Екіншіден, қатысушылар тұрғысынан дамушы елдердің басым тұстарын көрсетеді. Қытай АСЕАН төрағасы Лаосты, Африка одағының төрағасы Чадты, Африканың дамуындағы жаңа серіктестіктің төрағасы Сенегалды және дамушы екі ел - Қазақстан мен Египетті G20 саммитіне қатысуға шақырды. Байланыстар мен келісімдер жүргізуде, бұл кездесулерге Ұлттар тобының төрағасы, 77 Таиланд қатысты. Нәтижесінде, Ханчжоу саммиті дамушы елдердің G20 тарихындағы ең үлкен қатысуы болады және қатысушылардың құрамына неғұрлым өкілді және инклюзивті болады.

Жалпы алғанда, G20 Ханчжоу саммиті - бұл соңғы жылдары Қытайда өткен ең жоғары деңгейдегі және ең ірі халықаралық саммит, бұл Қытай үшін әлемдік басқаруға қатысуға және қытайлық даналыққа үлес қосуға сирек мүмкіндік пен платформа ұсынады. Қабылдаушы ел ретінде Қытай тек «үйлестіруші» рөлін атқарып, байланыс алаңын құрып, елдер арасындағы ынтымақтастықты үйлестіріп қана қоймай, сонымен бірге ұсынысқа, ынтымақтастық жоспарларына қол қоюға және іске асыруға ықпал ететін саммиттің «көшбасшысы» болуы керек. Бұл қос идентификация Қытайдың әлемдік экономиканы басқару қабілетін жақсартуға көмектеседі.

Болашақта Қытайдың экономикалық қуаты арта түскен сайын, Қытай экономикасының әлемдік экономикаға әсері едәуір болады және Қытайдың көшбасшылық міндеттері де едәуір арта түседі. Ханчжоу саммиті Қытайдың әлемдік жетекші экономикалық басқаруға қатысудың жаңа бастауы болады деп күтілуде; G20 дағдарысқа қарсы ұзақ мерзімді, институционалды және функционалды бағыттарға жаңа сапар бастайды.

3 ҚХР-дың аймақтық ұйымдардағы әрекетінің ерекшелігі

3.1 Қытайдың Азия-Тынықмұхиты аймағы, Орталық Азиядағы аймақтық/халықаралық форумдардағы қызметі

Азия-Тынық мұхиты экономикалық ынтымақтастығы (АТЭС) - Азия-Тынық мұхиты аймағындағы ең маңызды экономикалық ынтымақтастық форумы. Оның бастамашысы Австралияның бұрынғы премьер-министрі Хоук болды және ресми түрде 1989 жылы қарашада құрылды. АТЭС мақсаты - Азия-Тынық мұхиты аймағындағы экономикалық дамуды қолдау және қолдау, экономикалық алмасуды арттыру, ашық көпжақты сауда жүйесін дамыту және нығайту, мүшелер арасындағы сауда кедергілерін азайту. 1993 жылы 20 қарашада АҚШ-тың Сиэтл қаласында АТЭС басшыларының алғашқы бейресми кездесуі өтті. Содан бері АТЭС жыл сайын көшбасшылардың кездесулерін өткізіп келеді. Ұйымның аймақтық және әлемдік экономикадағы мәртебесі күн санап артып келеді.

Қытай АТЭС-ке үлкен мән береді және оның қызметіне белсенді қатысады. Президент Цзян Цземинь барлық көшбасшылардың кездесулеріне қатысып, АТЭС-тің ынтымақтастық және даму бағыты бойынша оң ұсыныстар мен ұсыныстар айтты және Азия-Тынық мұхиты аймағындағы ынтымақтастық үдерісіне маңызды үлес қосты. Қытай сонымен қатар министрлердің түрлі кәсіби кездесулері мен арнайы жұмыс топтары сияқты нақты ынтымақтастық шараларына қатысты.

Соңғы он жылда АТЭС аймақтың экономикалық дамуына ықпал етуде және оның мүшелерінің экономикалық мүдделерін үйлестіруде маңызды рөл атқарды, сонымен бірге әлемдік экономиканың дамуына белгілі үлес қосты.

Егер АТЭС өміршеңдігін сақтап, аймақ пен дүниежүзілік экономикаға үлкен үлес қосуды жалғастыра берсе, ол экономикалық ынтымақтастықты орталық ретінде ұстануды, аймақтың нақты жағдайына сәйкес келетін ынтымақтастық әдісін ұстануды және алға жылжуды талап етуі керек

жылжытуды арттыру кезінде сауда мен инвестицияларды ырықтандыру. Экономикалық және технологиялық ынтымақтастықтың күші барлық мүшелерге ынтымақтастықтан пайда табуға мүмкіндік береді. Қытайда АТЭС-тің жыл сайынғы отырысы 2001 жылы өтеді. Қытай Азия-Тынық мұхиты аймағындағы экономикалық ынтымақтастыққа жаңа үлес қосады [31].

2020 жылдың 20 қарашасында АТЭС көшбасшыларының 27-ші бейресми кездесуінде сөйлеген сөзінде ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин Азия-Тынық мұхиты экономикалық ынтымақтастығының маңыздылығы мен Қытаймен арадағы байланысына кеңінен тоқталды. Төраға Си «АТЭС құрылғаннан бергі 30 жылдан астам уақыт әлемдік құрылымның жедел эволюциясы мен жаһандық басқарудың терең қайта құрылуының куәгері болды, сонымен қатар Азия-Тынық мұхиты аймағында 30 жылдан астам уақыт бойы түрі күрделі өзгерістер болды. Дегенмен, 30 жылдан астам уақыт ішінде АТЭС ынтымақтастығы тереңдей берді және үлкен прогреске жетті. біз аймақтық экономикалық интеграция деңгейін үнемі жақсарту үшін, сауда мен инвестицияларды ырықтандыру мен жеңілдету және экономикалық және технологиялық ынтымақтастықты алға жылжытамыз және өзара артықшылықтар мен теңгерімді дамуға қол жеткіземіз. Біз ашық регионализмді қолдаймыз және ерікті, консенсус, икемді, прагматикалық және біртіндеп іске асатын «АТЭС тәсілін» зерттейміз. Осы кезеңде Азия-Тынық мұхиты аймағы екі қаржылық дағдарыстың сынынан өтті, 1 миллиардтан астам адам кедейліктен құтылып, әлемдік экономикалық өсудің ең қуатты және белсенді секторына айналды. Ашық әлемдік экономика, көпжақты сауда жүйесін қолдау және экономикаға жетекшілік етуде жаһандану оң рөл атқарды» деді.

Қазіргі уақытта әлемде және Азия-Тынық мұхиты аймағында терең өзгерістер болып жатыр және коронавирус пневмониясының басталуы бұл тенденцияны тездетті. Дүниежүзілік экономика құлдырау жағдайында, экономикалық жаһандану қатты соққылармен бетпе-бет келіп, біржақтылық пен протекционизм күшейіп, әділдік пен тиімділік, өсу мен таралу, технологиялар мен жұмыспен қамту сияқты қарама-қайшылықтар айқындала түсті, байлар мен кедейлер арасындағы алшақтық әлі де кең таралған, ал жаһандық басқару жүйесінің алдында жаңа міндеттер тұр. Азия-Тынық мұхиты аймағы соңғы онжылдықта бірінші рет жалпы теріс экономикалық өсімді бастан кешірді және адамдардың денсаулығын сақтау мен экономиканың қалпына келуіне қол жеткізу қиындай түсті. Азия-Тынық мұхиты ынтымақтастығының болашақ жолы аймақтық дамуға, халықтың әл-ауқатына және әлемнің болашағына байланысты.

Қытайдың мәлімдеуінше, Қытай АТЭС-тің рөліне үлкен мән береді және АТЭС дамуына қолдау көрсетуді жалғастырады. Биылғы жылы АТЭС-тің маңызды міндеті - 2020 жылдан кейінгі ынтымақтастық туралы жоспарды бастау. Бүгінде ұйым Азия-Тынық мұхиты қоғамдастығын құру мақсатына жетті деуге болады. Ендігі жоспар Азия-Тынық мұхиты аймағындағы ынтымақтастықтың жаңа кезеңін бастау, қарқынды даму қарқынын жалғастыру, Азия-Тынық мұхиты аймағының ортақ өркендеуін қолдау, ортақ және болашағы бар инновациялық өсу, өзара байланыс және жеңіске жеткізетін ынтымақтастық.

Мұның барлығы Қытайдың қазіргі сыртқы саяси-экономикалық мақсат-міндеттерімен сәйкес келеді.

Эпидемияға қарсы әрекет ету - қазіргі кездегі ең өзекті міндет. Қытай басқа да АТЭС-ке мүше елдермен бірігіп вакциналарды зерттеу мен әзірлеу мен алмасуды күшейтуге күш салуда. Вакциналарды әлемдік қоғамдық өнімге айналдыруға мәселесін көтеруде, сонымен қатар дамушы елдерде вакциналардың қол жетімділігін қамтамасыз ету жобасын ойластыруда. Қытай «Жаңа коронарлық пневмонияға қарсы вакцинаны енгізу жоспарына» қосылды. Қытай АТЭС-ке қоғамдық денсаулық сақтау, шағын, орта және микро кәсіпкерлік сияқты салалардағы саясат алмасуды және әлеуетті арттыруды қолдауға, кедей және шалғай аудандардағы адамдарға уақтылы және тиімді ем алуға мүмкіндік беретін телемедицина бастамаларын, эпидемиялық ынтымақтастықты ұсынып отыр.

Қытай және Шанхай Ынтымақтасатық Ұйымы

Шанхай ынтымақтастық ұйымы 2001 жылы 15 маусымда Шанхай қаласында құрылды. Құрылтайшылары: Қытай, Ресей, Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан. 2017 жылы Шанхай ынтымақтастық ұйымының Астана саммиті Үндістан мен Пәкістанға мүше мемлекеттерді беру туралы шешім қабылдады, ал мүше мемлекеттер саны 8-ге дейін өсті.

Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше 8 елдің жалпы ауданы Еуразия континентінің бестен үшінен асады, әлемнің жартысына жуығы халқы бар, жалпы ішкі өнім әлемнің 20% -дан астамын құрайды. қазіргі кездегі әлемдегі ең ауқымды және халқы ең ауқымды аймақтық ұйымға айналды. ШЫҰ сонымен қатар Қытайда құрылған, қытай қаласының атымен аталған және штаб-пәтері Қытайда орналасқан жалғыз аймақтық халықаралық ұйым болып табылады.

Қазіргі уақытта ШЫҰ-да Ауғанстан, Беларусьсия, Иран және Моңғолия сияқты төрт бақылаушы мемлекет, сондай-ақ Әзірбайжан, Армения, Камбоджа, Непал, Түркия және Шри-Ланка сияқты алты диалог бойынша серіктес мемлекет бар.

Мүше мемлекеттердің Мемлекет басшыларының кеңесі - ШЫҰ-ның шешім қабылдаушы жоғары органы, ол жылына бір рет ұйымның барлық негізгі мәселелері бойынша шешімдер мен нұсқаулар қабылдау үшін жиналады. 2019 жылдың 13 мен 14 маусымы аралығында Қырғызстанның Бішкек қаласында Мемлекет басшылары кеңесінің 19-шы отырысы өтті. Мүше мемлекеттердің басшылары «Бішкек декларациясына» және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, есірткіге қарсы күрес және жергілікті ынтымақтастық бойынша 13 ынтымақтастық құжатына қол қойды.

20 жыл бұрын құрылған кезден бастап Шанхай ынтымақтастық ұйымы әрдайым салауатты және тұрақты даму серпінін сақтап келеді және жаңа типтегі аймақтық ұйымдар ынтымақтастығы мен даму жолын сәтті зерттеп келеді. Өзара сенім, өзара тиімділік, теңдік, кеңестік, әр түрлі өркениеттерді құрметтеу және ортақ дамуға ұмтылу «Шанхай рухы» ұйымның өсіп-өркендеуі үшін идеалды негіз және іс-қимыл нұсқаулығы болып табылады.

ШЫҰ бірнеше бағыттағы мақсат-міндеттерді қамтитынын білеміз. Мысалы, Есірткінің заңсыз айналымымен күресу ШЫҰ-ның басты басымдығы болып табылады. Есірткінің заңсыз өндірісі мен айналымы қауіпсіздіктің маңызды қатерінің бірі болып қала береді және халықаралық бейбітшілік пен тұрақтылыққа нұқсан келтіруі мүмкін. 2004 жылғы «Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттердің есірткі құралдарының, психотроптық заттардың және олардың прекурсорларының заңсыз айналымына қарсы күрестегі ынтымақтастығы» және 2015 жылғы «Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттердің есірткі проблемасына жауап беру туралы мәлімдемесі» негізінде және сәуірде 2016 жылы ШЫҰ ынтымақтастықты одан әрі дамытады және мүше мемлекеттердің БҰҰ-ның әртүрлі конвенцияларымен және қарарларымен, соның ішінде 2016 жылғы сәуірде Нью-Йоркте БҰҰ Бас ассамблеясының Дүниежүзілік есірткі проблемасы бойынша арнайы отырысының қорытынды құжаттарымен жұмыс жасау жөніндегі іс-қимылдарын үйлестіреді. Соңғы бес жылда ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің аумағында жүргізілген есірткіге қарсы арнайы операциялар нәтижесінде 69 тонна героин тәркіленді, бұл әлемде тәркіленген есірткінің жалпы санының шамамен 14% құрайды. Құқық қорғау органдарының тиімді ынтымақтастығы заңсыз есірткі өндірісінде пайдаланылған 75 тонна затты тәркілеуге де көмектесті. Бұл жерде Қытай мен БҰҰ-ның ынтымақтастығы маңызды рөл атқарды [31].

ШЫҰ-ға мүше мемлекеттер үкіметтері арасындағы ынтымақтастықтың сәтті болғандығын фактілер дәлелдеді. Алайда, есірткі қауіпімен тиімді күресу үшін бізге халықаралық қауымдастықтың күш-жігерін біріктіру қажет. Сондықтан ШЫҰ Біріккен Ұлттар Ұйымының есірткі және қылмысқа қарсы күрес басқармасымен тығыз ынтымақтастықты жалғастыруды жоспарлап отыр.

Келесі бір бағыты - экономикалық даму, бұл қауіпсіздікке төнетін қатерлер мен қауіп-қатерлердің жаңа көздерін ұстайтын құрал.

Дүние жүзіндегі экономикалық дамудың тепе-теңсіздігі экстремалдардың артуына әкеліп соқтырды, бұл ақыр соңында өмірге қауіп төндіретін жанжалды жағдайларға алып келеді. Әлемдік экономикадағы қолайсыз тенденциялар қазіргі теңгерімсіздікті күшейтіп, қауіпсіздік пен тұрақты дамуға төнетін қатерлер мен қатерлерді күшейтті. Сондықтан ШЫҰ әлемдік экономиканың қалпына келуіне ықпал ету, экономикалық және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету, жаһандану үдерісі жағдайында тұрақты, динамикалық, теңдестірілген және инклюзивті өсуді қамтамасыз ету мақсатында кең ауқымды халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асырды. Сонымен бірге, ШЫҰ-ға мүше елдер әлемдік сауда ашықтық, кемсітушілік пен протекционизм емес қағидаттарға сәйкес келуі керек деп келісті. Сауда ережелері барлық мүшелерге бірдей қолданылуы керек. Біз қолданыстағы сауда кедергілерін жоюға және жаңа сауда кедергілерінің пайда болуына жол бермеуге, ашық әлемдік экономиканың қалыптасуына ықпал етуге және көпжақты сауда жүйесін нығайтуға тиіспіз.

ШЫҰ аймақтық экономиканы дамытуға, сауда үшін қолайлы жағдайлармен қамтамасыз етуге, инвестициялық жоспарларды қолдауға, инфрақұрылымдық құрылысты күшейтуге және мүше елдер халқының өмір сүру сапасын

жақсартуға мүмкіндік беретін индустриалды парктер құруға бағытталған келесі шараларды қабылдайды.

Бүгінгі күні саяси және экономикалық ынтымақтастықтан бөлек маңызды болып табылатын бағыт - мәдени диалог.

Мәдениет, білім және ғылым саласындағы ынтымақтастық ШЫҰ-ға мүше мемлекеттер арасында өзара сенім, достық және тату көршілік қатынастарды орнатуда маңызды рөл атқарды. ШЫҰ-ға мүше мемлекеттер арасындағы үздіксіз мәдени диалог елдердің бір-бірінен үйренуіне және мәдени тәжірибелерін байытуына, сайып келгенде өзара түсіністіктің терең деңгейіне жетуіне көмектеседі. Мәдени диалог адамдарды біртұтас гуманистік құндылықтар мен тілектерді қалыптастыру үшін біріктіре алады және ксенофобия, діни және этникалық төзімсіздік, этникалық және нәсілдік жағдайларға байланысты кемсітуді азайтуға көмектеседі. Мәдени диалог ШЫҰ-ның әртүрлі өркениеттер интеграциясын ілгерілетудегі басты мақсатына жетуге көмектеседі.

Қытай және Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі конференция

Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі конференция (АӨСШК) - бұл Еуразияның дәл жүрегі - Нұр-Сұлтан қаласында орналасқан, азиялық 27 мемлекетті біріктіретін көпжақты форум. Тағы 8 ел АҚШ, Украина, Филиппин, Жапония, Беларусьияны қоса бақылаушы мәртебесіне ие. АӨСШК байқаушылары сонымен қатар 5 халықаралық ұйым, соның ішінде Араб мемлекеттері лигасы, Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы (ЕҚЫҰ), Түркітілдес елдердің Парламенттік Ассамблеясы және БҰҰ.

АӨСШК аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін көпжақты ынтымақтастықтың, алдын алу дипломатиясының және дауларды бейбіт жолмен шешудің тиімді механизмін құруға бағытталған. Қазіргі кезде АӨСШК аймағы Тынық мұхитынан Жерорта теңізіне дейін және Уралдан әлем халқының жартысынан көбі тұратын Үнді мұхитына дейін созылып жатыр.

Ұйым құру туралы идеяны 1992 жылы Қазақстанның тұңғыш президенті Нұрсұлтан Назарбаев БҰҰ Бас ассамблеясының 47-сессиясында сөйлеген кезде айтқан болатын. АӨСШК бірінші саммиті 2002 жылы маусымда өтті. АӨСШК саясаты заңдылық, қатысушы мемлекеттердің ішкі істеріне араласпау, олардың экономикалық және мәдени ынтымақтастығы қағидаттарына негізделген. Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары кеңесінің негізгі мақсаты - аймақ елдері арасындағы ынтымақтастықты кеңейту, Азиядағы бейбітшілік, қауіпсіздік және тұрақтылық.

2014 жылы Шанхайдағы АӨСШК саммитінде Си Цзиньпин Азияда әмбебап, жан-жақты, ынтымақтастыққа негізделген және тұрақты қауіпсіздік тұжырымдамасын, яғни Азияның ерекшелігі мен мемлекеттердің ортақ мүдделерін ескере отырып, қауіпсіздік пен дамуды қамтамасыз ету жолдарын іздестіруді ұсынды.

Мұның бәрі АӨСШК-ге мүше мемлекеттердің белсенді реакциясын тудырды. Соңғы 5 жылда Қытай АӨСШК аясында ынтымақтастық

тұжырымдамасын толтыру үшін көп күш жұмсады. АӨСШК аясында үкіметтік емес форум, жастар ісі жөніндегі комитет және іскерлік кеңес құрылды, БҰҰ, ШЫҰ және басқа көпжақты институттармен өзара іс-қимыл тереңдеді және АӨСШК-нің халықаралық аренадағы ықпалы айтарлықтай өсті.

Жалпы, Қытай басшыларының өздерінің бағалауы бойынша Қытай бастаған «Белдеу және жол» бастамасы - АӨСШК рухында аймақтық ынтымақтастықты дамытудың тағы бір маңызды қадамы. Соңғы жылдары аймақтағы инфрақұрылымды жақсарту, мемлекет дамуы мен халықтардың әл-ауқатын арттыру үшін маңызды болып табылатын Белдеу мен Жолды бірлесіп дамытуға көптеген мемлекеттер қатыса бастады. Барған сайын АӨСШК-ге мүше елдер «Белдеу және жол» бастамасын қабылдап, қолдау көрсетіп, қосылуда, осылайша кездесу рухын одан әрі дамытуға үлес қосты.

Төраға Си Цзиньпин былай деп сипаттайды: «Қытай әрдайым бейбіт сыртқы саясатты жүргізеді, қорғайды, дамытады және халықаралық және аймақтық қауіпсіздікке үлкен үлес қосады. Қытай бейбіт даму жолымен, батыл және мызғымас жолмен жүреді, өзегі БҰҰ Жарғысының мақсаттары мен қағидалары болып табылатын халықаралық тәртіпті қорғайды, өзара тиімді ынтымақтастыққа негізделген жаңа типтегі халықаралық қатынастарды құру үдерісіне ықпал етеді, күш салады бүкіл адамзатқа ортақ тағдыры бар қоғамдастық құру. Қытай көрші елдермен қарым-қатынасты «қайырымдылық, шынайылық, өзара тиімділік және инклюзивтілік» тұжырымдамасына сәйкес дамытады. Осы сыртқы саяси тұжырымдамаға сәйкес Қытайдың Азия елдерімен қатынастары соңғы жылдары үздіксіз жаңа деңгейге көтеріліп келеді. Қытай көптеген елдермен жоғары деңгейдегі саяси сенім орнатты. Қытай мен бұл елдер өздерінің негізгі мүдделерін қозғайтын мәселелер бойынша бір-бірін қолдайды және Азиядағы бейбітшілік пен тұрақтылықты қолдайды» [31].

Сонымен қатар жоғарыдағы аталған аймақтық ұйымдар мен форумдар тәрізді Қытай Халық Республикасының Оңтүстік Азия бағытында Пәкістан мемлекетімен арада «Қытай-Пәкістан экономикалық дәлізі», Африка бағытында «Қытай-Африка серіктестік форумы» (ФОКАК /FOCAS) алаңы, Араб елдері бағытында «Қытай-Араб серіктестік форумы», құрлық жолы мен теңіз жолын қамтуға бағытталған бүгінгі таңдағы ең ірі бастама «Бір жол – бір белдеу» бастамасы бар. Қытайдың АСЕАН аясында Оңтүстік Шығыс Азия елдерімен байланысы өте тығыз. Бұл ынтымақтастық форматтарының барлығы әр тарапқа тиімді серіктестік көзі болып ғана қоймай, Қытайдың аймақтағы ықпалын күшейтуге әсерін тигізеді

3.2 Халықаралық институттар аясындағы Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастықтың мәні мен негізгі бағыттары

Бәрімізге белгілі, қазіргі халықаралық жағдайда, жаһандану процесі жүріп жатқан кезде, әлем елдері түрлі қатерлер мен түрлі саяси, экономикалық және әлеуметтік мәселелерді жою үшін халықаралық ұйымдардың көмегіне жүгінеді. Біріккен Ұлттар Ұйымы халықтарды біріктіретін жалпы мәселелерді шешуде

делдал ретінде қызмет етеді және оның басты мақсаты - әлемдегі бейбітшілікті сақтау. Ұйым халықаралық қоғамдастық мүшелерін біріктіреді және халықаралық және мемлекетаралық проблемаларды шешуде және ұлттар арасындағы қайшылықтарды шешуде маңызды рөл атқарады. Бұл ең беделді және өкілетті ұйым болғандықтан, кез-келген елдің әлеуеті мен объективті жағдайларын ескере отырып, кез-келген мәселе бойынша тығырықтан шығар жолды көрсетеді.

Қазақстан мен Қытай арасындағы қатынастар тек екіжақты емес, сонымен қатар полигоналды түрде жүзеге асырылады және халықаралық ұйымдар шеңберінде жүзеге асырылады. Қытайдың сол кездегі Төрағасы Ху Цзиньтаоның 2004 жылы 17 мамырда Қазақстанға сапары кезінде қол қойған бірлескен мәлімдеменің 17-бабында Қытай мен Қазақстанның халықаралық және аймақтық қатынастардағы мүдделері бір-бірімен сәйкес келмейтіні айтылған. Барлық тараптар сонымен қатар БҰҰ Жарғысының мақсаттары мен қағидаларына және халықаралық құқықтың халықаралық танылған нормаларына сәйкес әділетті және демократиялық әлемдік тәртіпті орнатуды қолдайды. Біреу екі тарап халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешуді, халықаралық қатынастар жүйесін жетілдіруді, БҰҰ-ның қазіргі әлемдегі орталық рөлін қамтамасыз етуді және дамудың бірнеше моделін жүзеге асыруды қолдайтынын көрсетті. Қазақстан мен Қытай Біріккен Ұлттар Ұйымының және басқа халықаралық ұйымдардың шеңберінде екі ел арасындағы ынтымақтастықты Біріккен Ұлттар Ұйымының халықаралық құқығының мақсаттарына, қағидаларына және қабылданған нормаларына сәйкес күшейтетіндіктерін мәлімдеді [35].

Құжаттың 18-бабында екі тарап Шанхай ынтымақтастық ұйымы шеңберінде қол қойылған келісімді жоғары бағалайтындығы және Шанхай ынтымақтастық ұйымының дамуының жаңа кезеңіне өткендігі айтылған. Екі тарап Пекинде және Ташкентте Шанхай ынтымақтастық ұйымы хатшылығының Шанхай ынтымақтастық ұйымының аймақтық терроризмге қарсы ұйымын құру мүше мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықты тереңдетуге және аймақтық қауіпсіздік пен тұрақтылықты сақтауға және кеңейтуге көмектеседі деп келісті. Осы ұйым шеңберінде аймақтық сауда-экономикалық ынтымақтастық та екі жаққа да тиімді болып қарастырылуда.

Шанхай ынтымақтастық ұйымы аясындағы екі ел арасындағы ынтымақтастық тарихына шолу жасау орынды деп санаймыз. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін Қытай, Ресей, Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстан бес мемлекетке айналды. Қытай - бір жағы, Ресей, Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстан - бір ел, ал бөлінген және ұзақ уақыт бойы жалғасып келе жатқан қытай-кеңестік шекара мәселесін тоқтату керек. Екінші жағынан, ол 1980 жылдары қалпына келтірілген шекара мәселесін шешу үшін келіссөздерді жалғастырды. Қытай, Ресей, Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстан арасындағы шекара маңындағы бірлескен күштерді қысқарту туралы келіссөздер 1989 жылдың қарашасында басталды. Ол кезде Қытай мен Кеңес Одағы, екі ел арасында келіссөздер жүріп жатты. Содан бері келіссөздер Шанхайдағы бес

елдің аясында жалғасты. Сондықтан осы бес елдің шекаралас аудандарында әскери сенімді нығайту туралы келісімге қол қою Қытай мен Кеңес Одағы арасындағы шекараның тұрақсыздығы мен сенімсіздігін бірнеше жүздеген жылдар бойы әлсіреткен сияқты. Сондықтан, бұл негізгі тарихи оқиға [36].

Осы тарихи оқиғадан отыз жыл өтті. Осы уақытта Кеңес Одағы ыдырап, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы оны алмастырды. Кеңес республикасының тәуелсіздігін жариялау халықаралық қатынастардың жаңа тақырыбына айналды. Халықаралық жағдай қалай өзгерсе де, жалпы проблемалар жоғарыда аталған елдердің бірлігіне және олардың ұйымдық шеңбердегі ынтымақтастығына әкеледі. Жалпы шекарасы бар Қытай мен бұрынғы Кеңес Одағы шекара мәселесін қалпына келтіріп, Шанхай бестігін құрды. Ұйымның дамуы және оған жаңа мүше мемлекеттердің қосылуымен ол бүгінде ірі халықаралық беделге ие болды.

Қытай әлемдік экономикада ерекше орын алады және үш негізгі елдің бірі болып табылады. Бүгінгі күні Қытай Халық Республикасы халықаралық деңгейде үлкен беделге ие және оның өсу қарқыны экономикалық даму деңгейінен асып түседі. Алайда, республика XX ғасырда. 1970 жылдары ол басқа елдерден толығымен оқшауланған және көрші елдермен дипломатиялық қарым-қатынаста болмаған. Біріккен Ұлттар Ұйымы оны тек 1971 жылы қабылдады. Әлемдік саясатта Пекиннің көзқарасын ешкім жоққа шығара алмайды, ал Пекин бүгінде әлемдік және аймақтық халықаралық аренада маңызды рөл атқарады. Пекиннің мысалы қазіргі халықаралық қатынастарда өте маңызды, өйткені күрделі ішкі саясаттың арқасында ондаған жылдар бойы оқшауланған Қытай небары 25 жылда жетекші елдердің біріне айналды [33]. Қытай экономикасын әлемдік экономикаға интеграциялау барысында Қытай өзінің мүмкіндіктері мен мүмкіндіктері арқылы бейбітшілік пен әмбебап даму бойынша көптеген халықаралық міндеттер мен міндеттемелер қабылдауға дайын. «Бір белдеу - бір жол» бірлескен ұсынысы экономикалық факторлардың еркін және реттелген ағынына, ресурстарды тиімді бөлуге және нарықтық интеграцияны тереңдетуге, тұрақты дамуға әкелетін аймақтық ынтымақтастықты орнатуға және барлық қатысушы елдердің экономикалық саясатын үйлестіруге бағытталған. ел. 2013 жылы Қытайдың сыртқы саудасы алғаш рет АҚШ-тан асып түсті. Жібек жолы экономикалық белдеуі стратегиясын іске асыру Қытай мен Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттер арасындағы сауда көлемін 2020 жылға қарай 537,57 миллиард АҚШ долларына жеткізуге мүмкіндік береді. АҚШ доллары .

Президент Қ. Тоқаевтың Қытайға жасаған соңғы сапарларынан кейін Қазақстан президенті Қ. Қол қойған бірлескен мәлімдемеде екі тарап әскери саладағы практикалық ынтымақтастықты одан әрі тереңдетіп, топтық сапарлар, жаттығулар және бірлескен оқу альянстары сияқты салалардағы алмасулар мен ынтымақтастықты жалғастыру туралы уағдаласты. Ұлттық қорғаныс және қауіпсіздік саласындағы көпжақты ынтымақтастық ретінде. Олар қазірдің өзінде Шанхай ынтымақтастық ұйымы шеңберінде қатысуға дайын екендіктерін білдірді [39].

Екі тарап та Шанхай ынтымақтастық ұйымы халықаралық қатынастардағы маңызды сындарлы күшке айналғанын қанағаттанушылықпен атап өтті. Ұйымның жаңа сын-қатерлер мен қауіп-қатерлерге тиімді жауап қайтару мүмкіндігі зор. Екі тарап өзара сенім, өзара тиімділік, теңдік, кеңесу, әртүрлі өркениеттерді құрметтеу және ортақ даму жолын құруға, «Шанхай ынтымақтастық ұйымы хартиясының» мақсаттары мен мақсаттарын ұстануға және даму стратегиясын ұстануға дайын 2025 жылға қарай одан әрі дамытудың ағымдағы кезеңіндегі Шанхай ынтымақтастық ұйымының. Саясат, қауіпсіздік және қауіпсіздік. Ол экономика және сауда, мәдениет-гуманитарлық ғылымдар және технологиялық инновациялар саласындағы ынтымақтастықты дамытуды жалғастырады.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев алғаш рет АӨСШК-ны шақыру идеясын 1992 жылы 5 қазанда Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 47-сессиясында ұсынды. Мемлекет басшысы бастаманың мәні Азия континентінде бұрын тиімсіз және сәтсіз болған тетіктерді қалпына келтіру және қауіпсіздіктің тиімді және әмбебап құрылымын құру болып табылатындығын баса айтты. Жаңадан құрылған мемлекет басшысының ұсынысы мағыналы, өйткені халық көп шоғырланған аймақтар көптеген елдер арасындағы қақтығыстар мен сенімсіздіктерге толы. Халықаралық қауымдастық ядролық қарудың көбеюіне, заңсыз иммиграцияға, қоршаған ортаның деградациясына, экстремизмге және Азиядағы есірткі саудасының өсуіне алаңдаулы.

Барлық сенімді нығайту шаралары ерікті түрде біртіндеп жүзеге асырыла бастады. Осы процестің 20 жылдығына арналған АӨСШК-нің жыл сайынғы отырысы және сыртқы істер министрлері форумының төртінші отырысы Астана қаласында 2012 жылдың 12 қыркүйегінде өтті. Нұрсұлтан Назарбаев өзінің құттықтау сөзінде АӨСШК маңыздылығы мен тиімділігін атап өтті. АӨСШК арқасында президент түрлі мәдениеттер, өркениеттер мен даму модельдері арасында жалпыазиялық диалог құра алады. 2014 жылғы мамырда Шанхай ынтымақтастық ұйымының (АӨСШК) төртінші саммиті процестің дамуындағы маңызды кезең болды: кездесудің басты нәтижесі Шанхай ынтымақтастық ұйымы мен АӨСШК арасында өзара түсіністік туралы меморандумға қол қою болды. Сонымен қатар басты құжат - Төртінші саммиттің декларациясы қабылданды. Ұйымның мемлекет басшысы Бангладеш пен Катарды өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі Азия конференциясының жаңа мүшелері ретінде қабылдады.

Қытай Халық Республикасының Төрағасы Си Цзиньпин Орталық Азиядағы 4-ші халықаралық саммитте Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары кеңесі бүкіл аймақтағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық мәселелерін талқылайтын және жаңа құрылым құратын алаң болуы керек деп мәлімдеді. бұл негіз аймақтық қауіпсіздік пен ынтымақтастық қатынастарын орната алады. Құрылды Соңғы 20 жылда АӨСШК өзара түсіністікті тереңдетуге, келісімдерге қол жеткізуге және ынтымақтастықты нығайтуға айтарлықтай үлес қосты. Қытай көшбасшысы қазіргі кезде Азия халқы бейбітшілік пен тұрақтылық үшін күресіп

жатқанын және қауіпсіздік мәселелерін бірлесе шешу керектігін айтты. Си Цзиньпин өз сөзінде Орталық Азия халықаралық ынтымақтастық хатшылығының жұмысын жақсартуға және Орталық Азия халықаралық ынтымақтастыққа мүше елдер арасында ұлттық қорғаныс мәселелері бойынша консультация механизмін құруға шақырды. Қытай Төрағасы терроризмге қарсы сауда, экономика, туризм, қоршаған орта және гуманитарлық салалардағы алмасу мен ынтымақтастықты күшейтуді ұсынады. Ол сонымен қатар АӨСШК мен басқа аймақтық ұйымдар арасындағы үйлестіру мен ынтымақтастықтың маңыздылығын атап өтті.

Қорытынды

Қытайдың сыртқы саясатының басты мақсаты - Қытайдың ішкі және сыртқы дамуы мен оның экономикалық және саяси мүдделерін халықаралық аренада жүзеге асырудың қауіпсіздігін білдіретін тұрақты және бейбіт ортаны қамтамасыз ету. ҚХР әлемдегі ең ірі дамушы мемлекет және қытайлықтардың ұлттық жаңғыру туралы арманын жүзеге асыру үшін барлық күш-жігерін жұмсауда, бұл қуатты, гүлденген, демократиялық, мәдени жағынан дамыған және үйлесімді қазіргі социалистік ел құру. Қытай бейбітшіліктің, дамудың және өзара тиімді ынтымақтастықтың туын көтереді, бейбіт дамуды жақтайды, жеңіске жететін ашықтық стратегиясын ұстанады және өзара тиімді ынтымақтастыққа негізделген халықаралық қатынастардың жаңа түрін алға жылжытады. Аспан империясы бейбіт қатар өмір сүрудің бес қағидасын ұстанады, яғни егемендік пен аумақтық тұтастықты өзара құрметтеу, өзара шабуыл жасамау, бір-бірінің ішкі істеріне өзара араласпау, теңдік пен өзара тиімділік, сондай-ақ бейбіт қатар өмір сүру.

Әлем бүгінде тынышсыз. Әлемдік дамудың біркелкі еместігі де жағдайды шиеленістіреді. Гегемонизм, билік саясаты және неоинтервенция күшейді. Жергілікті мәселелер де жиілеуде. Азық-түлік, энергетика және желілік қауіпсіздіктің жаһандық проблемалары өткір бола түсуде. Қытай Жер бетінде үйлесімді бейбітшілік құруға, жаһандық дамудағы серіктестіктің жаңа түрін құруға шақырады, мұндағы негізгі принциптер БҰҰ Жарғысына сәйкес барлық елдердің теңдігі және өзара сенім болуы керек, толеранттылық пен бір-бірінен үйрену, ескере отырып әлемдік өркениеттің әртүрлілігі, әлеуметтік жүйені және даму жолын тәуелсіз таңдау бойынша халықтардың құқығын құрметтеу және қорғау қажеттілігі, және жалпы прогресс үшін өзара оқытудың артықшылықтары, содан кейін - халықаралық қатынастардағы ынтымақтастық пен өзара пайда, әркім өз елінің мүддесін көздеу үшін басқа елдердің әділетті қамқорлығын ескеріп, олардың дамуына ұмтылу барысында барлық елдердің бірлескен дамуына түрткі болады. Қытай сонымен бірге адамзаттың ортақ мүдделерінде бір-біріне көмектесуді, жауапкершілікті бөлісуді және халықаралық бейтараптық пен әділеттілікті қолдайды.

Қазіргі кезеңде Қытай көпжақты институттарға және күштерді шоғырландыруға деген көзқарасын өзгерте отырып, бұрын тұжырымдалған негізгі тұжырымдамалардан барған сайын алшақтай түсуде. Қытайдың сыртқы

саяси стратегиясы әлі қалыптасу сатысында, бірақ одан әрі дамытудың векторы баяндалды.

Көпполярлы әлемге және экономикалық жаһандануға деген тенденция тереңдейді, мәдени әртүрлілік пен ақпараттық қоғам дамып келеді. Халықаралық конфигурация мен халықаралық тәртіптің өзгеруі жылдамдауда. Әлемнің барлық елдері өздерінің даму стратегияларын түзету, реформалар мен инновацияларды ілгерілету, экономикалық трансформацияны жеделдету және дамудың жаңа көкжиектерін ашу мүмкіндігін пайдаланып отыр. Сонымен қатар, әлемдік экономика әлі де терең трансформация кезеңінде, геосаяси факторлар айқындала бастаған кезде, аймақтық күйзелістер бірінен соң бірі күшейіп, дәстүрлі емес қауіпсіздік проблемалары мен жаһандық проблемалар көбейіп келеді.

Сонымен қатар, осы кезеңде әлемде терең және күрделі өзгерістер болып жатыр. COVID-19 таралуы - бұрын-соңды болмаған жаһандық сынақ, сондай-ақ Қытай үшін саяси және дипломатиялық сынақ. COVID-19 шыққан және әлемдегі өсіп келе жатқан мемлекет ретінде Қытай өзінің «брендіне» деген сенімді қалпына келтіру үшін жұмыс істеуі керек. Бүгінде Пекиннің бүкіл әлем елдеріне қолдауы мен көмегі оның өзінің маңызды мүдделерін қорғау және имиджіне ұзақ мерзімді зиянын тигізбеу қажеттілігінен туындап отыр.

Осылайша, Қытайдың сыртқы саясаты соңғы бірнеше онжылдықта айтарлықтай өзгеріп, жақындық саясатынан ашық саясатқа көшті. Қытайдың әлемдегі жаңа рөлі басқа елдерде әлемдік аренада күштерді қайта бөлу туралы қорқыныш тудырғаны сөзсіз, және Қытай интеграциялық бірлестіктерге белсенді қатыса бастады және бірқатар елдермен серіктестік қарым-қатынас орната бастады. БРИКС аясындағы Ресей мен Қытай арасындағы қатынастар екі елдің сыртқы саясатының стратегиялық маңызды аспектісі болып табылады. Қазіргі кезеңде екі ел арасындағы қатынастар өсу жолымен жүреді және барған сайын нығая түсуде, бұған ел басшыларының кейбір халықаралық мәселелер бойынша көзқарастарын үйлестіру, диалог құру және достық қатынастарды сақтау дәлел бола алады. Өзгермелі әлемде ынтымақтастық векторы болашақта қалай өзгертінін болжау қиын, бірақ осы кезеңде елдер алдағы онжылдықтарда бұрыннан бар бағытты ұстанады және өзара бірін-бірі толықтырады деп сеніммен айтуға болады. Тарауларда көтерілген мәселелерді қорыта келе төмендегідей ерекшеліктерді атап, ұсыныстар беруге болады:

Қытай тәжірибесі мен ұсыныстар:

- Биполярлықтан кейінгі әлемде өз орнын іздеп отырған Қытай үшін ең алдымен ҚХР серіктестерімен тең диалог жүргізіп, ұлттық мүдделерін тиімді қорғай алатын халықаралық ұйымдар үлкен қызығушылық тудырады. Бұл ұйымдарға ең алдымен ШЫҰ, БРИКС және Азия-Тынық мұхиты экономикалық ынтымақтастығы (АТЭС) кіреді.
- Қытай бүгінгі таңда халықаралық институттардың белсенді қатысушысы, бұрынғы қалыптасқан халықаралық ұйымдарға мүше болуға тырысады, сонымен қатар өз бастамасымен ұйымдар құрады.

- Қытайдың халықаралық ұйымдарда ықпалының артуының негізгі себебінің бірі және қолданатын негізгі тетігі – қаржылық мүмкіндіктерді қолдануы. Халықаралық институттарға, оның ішінде БҰҰ-ның аясында түрлі сипаттағы көмек көрсетуі.
- Халықаралық ұйымдарда бүгінгі таңда көптеген шешуші қызметтік орындарға Қытай мамандары тағайындалуда.
- Қытай халықаралық ұйымдар аясында да «жұмсақ күш» саясатын оңтайлы қолдануда.

«Қытайлық» ерекшеліктер:

- Қытай тәжірибесін қолданарда ескеретін бір жайт, ол – Қытайдың қандай да бір үлгіні бастапқы күйінде қолданбауы. Яғни, қандай да бір тәжірибені қолдануда немесе даму үлгісіне эксперимент жүргізуде алдымен елдің менталитеті мен дүниетанымына, атап айтқанда «қытайшылдық» қағидасына сәйкестендіру.
- Кез-келген идея мен теория, тәжірибенің терең зерттеулерден өтуі.
- Бүгінде ҚХР Дэн Сяопин кезеңіндегі «алдымен экономика, саясат кейінгі кезекте» деген қағидадан алшақатамағанымен де, саяси үстемділікті көздейтіні айқын көрінеді.
- ҚХР дипломатиясының қазіргі негізгі ерекшелігі пассивтік дипломатиядан белсенді дипломатияға көшуі;
- Экономикалық күш-қуатының артуымен бірге өзін «әлемге жауапты ел» қағидасын алға тартуы. Экономикалық мүмкіндіктің көмегімен әлемдегі саяси басымдылықты өз қолында ұстау;

Ұсыныстар:

1. Кез-келген өзге елдің идеясы мен тәжірибесін қаз-қалпында көшіруге жол бермей, жергілікті халықтың менталитеті мен дүниетанымына сәйкестендіру.
2. Мемлекеттердің халықаралық ұйымдардағы қызметінің белсенділігі елдің халықаралық аренадағы имиджін көтереді. Сол себепті де Қазақстан Республикасының ұйымдар шеңберінде белсенділігін жоғалтпау және оны көтеру ұсынылады, атап айтқанда түрлі форматтағы ұйымдар, форумдар, конференцияларда төрағалық ету мемлекеттің маңыздылығын көтеруде және әлемдік қауымдастыққа өзін танытуда аса маңызды. **Төрағалық ету** өз мүддеміз бен қажеттілігімізге пайдасын тигізетін бастамаларды ұсынуға да қолайлы.
3. Сонымен қатар халықаралық институттар аясында белсенді қатысу үшін міндетті жарналардан бөлек, басқа да қосымша **қаржылық салым** жасау керек: үлкен көлемдегі гуманитарлық көмек, түрлі саяси немесе басқа да қиындықтарға ұшыраған мемлекеттерге осы халықаралық ұйымдар арқылы қаржылай қайырымдылық жәрдемақысын бөлу;
4. Қытайдың дәстүрлі тәжірибесі бұл жеке дара бағыт бойынша мамандар даярлау. Қазақстан Республикасына осы тәжірибені қолдану тиімді. Яғни,

нәтижелілікті арттыру мақсатында Қытайдың халықаралық ұйымдарда қызмет ететін мамандарын даярлау тәсілін қолдануға болады.

5. ҚР Сыртқы істер министрлігі аясында теориялық білім мен практикалық тәсілдерді бірге үйлестіретін қолданбалы зерттеу орталығын ұйымдастыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 «Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының 2014 - 2020 жылдарға арналған тұжырымдамасы». Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 21 қаңтардағы №741 жарлығы.
- 2 «Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының 2020 – 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы». Қазақстан Республикасы 2020 жылғы 9 наурыздағы №280 жарлығы.
- 3 «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы достық қарым-қатынастардың негізі туралы бірлескен декларация», 1993 жылы 18 қазанда қабылданған.
- 4 «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы достық қарым-қатынастарды одан әрі дамыту және тереңдету туралы бірлескен декларация», 1995 жылы 11 қыркүйекте қабылданған.
- 5 «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының бірлескен декларациясы», 1996 жылы 5 шілдеде қабылданған.
- 6 «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы Тату көршілік, достық және ынтымақтастық туралы шарт», ҚХР, Бейжің қаласында 2002 жылғы 23 желтоқсанда жасалған.
- 7 Тоқаев Қ. Беласу. Дипломатиялық очерктер – Алматы: Дәуір, 2003. – 656 б.
- 8 M.Wallace, J.D. Singer / Intergovernmental Organization in the Global System, 1815-1964: A Quantitative Description / International Organizations, 1970, No 2. Pp. 239-287.
- 9 Yearbook of International Organizations // URL: <https://uia.org/yearbook>
- 10 Бергер Я.М. Китайская модель развития // Мировая Экономика и Международные Отношения. – 2009. – № 9. – С. 73-81.
- 11 Титаренко М. Китай на марше: о достижениях и перспективах развития страны в XXI веке // Проблемы Дальнего Востока. – 2009.– №5.– С. 27-30.
- 12 Москалев А.А. Теоретическая база национальной политики КНР (1949-1999) – М.: Памятники исторической мысли, 2001. – 221 с.
- 13 Китай в мировой политике / отв. ред. А.В. Торкунов. – М.: МГИМО; РОССПЭН, 2001. – 528 с.

- 14 中国外交 (China's Foreign Affairs), Пекин, 2018 ж.
- 15 J. Hsuing. China into Its Second Rise: Myths, Puzzels, Paradoxes, and Challenge to Theory – NY, 2012
- 16 Обзорный доклад о модернизации в мире и Китае (2001—2010) / гл. ред. Хэ Чуаньци / пер. с англ. под общей редакцией Н.И. Лапина/предисл. Н.И. Лапин, Г.А. Тосунян. – М.: Весь Мир, 2011. – 256 с.
- 17 Ашимбаева А.Т. Китай в мировой экономике: динамика роста, стратегия и тактика преобразований, факторы конкурентоспособности – Алматы: Курсив, 2008. – 640 с.
- 18 孙健著. 20 世纪的中国——走向现代化的历程 (经济卷 1949-2000). 北京: – 人民出版社, 2010. – 381 с.
- 19 Kartik Ashta. China's expanding influence in the UN system. Gateway House: Indian Council on Global Relations, 2021
- 20 中国与 国际及 区域组织的 关系 http://www.gov.cn/test/2005-06/30/content_11229.htm
- 21 中国与 联合国 签署 设立 中国 - 联合国 和平 与发展 基金 协议 <https://news.un.org/zh/story/2016/05/256522>
- 22 侯水平. 邓小平理论史. 第二卷. – 四川, 2004. – 465 с.
- 23 孟筮. 邓小平改革评传. – 北京 1994. – 384 б.
- 24 中国年金统计资料汇编. –北京 1998. – 376 с.
- 25 Yiu-chung Wong. From Deng Xiaoping to Jiang Zemin. – University Press of America. 2005. – 290 с.
- 26 Martha Brill Olcott. Kazakhstan: Unfulfilled Promise. The Brooking Institution Press, 2002. Carnegie Endowment for International Peace, – Washington, USA. 323 p.
- 27 Rafis Abazov. Culture and customs of the Central Asian republics. – USA, Greenwood press, 2007. –279 p.
- 28 施用海. 拓展世纪之交的东欧中亚市场. 外经贸部国际贸易经济合作研究院. – 中国对外贸易出版社. 1999. – 348 с.
- 29 新丝绸之路. 中亚五国经贸投资指南. 须同凯主编. 中国投资出版社. – 2001. – 315 с.
- 30 中国周边国家民族状况与政策. 郝文明主编. 民族出版社 (Национальная политика и обстановка соседних стран Китая / Под ред. Хао Вэньминя). – Пекин: Национальное издательство. 2000. – 517 с.
- 31 中国与世界 (China and the World). Пекин, 2018
- 32 国际战略与安全形势评估 (Strategic and Security Review), Пекин, 2017
- 33 К. Либерталь. Governing China: From Revolution to Reform, - 2003
- 34 Вин-Нгон. Contemporary China Studies / Politics, - 2011
- 35 Султанов К.С. Реформы в Казахстане и Китае. – Астана: Елорда, 2000. –472с.
- 36 Тулешов В.У. Азиатский путь: история XXI века. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2010. - 192 с.

- 37 Абдиров М.Ж. Китай в современном глобальном мире (наступит ли в XXI веке эпоха Pax China как осуществление китайской традиции?): научно-популярное исследование / науч.ред. А.А.Абишев. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 422 с.
- 38 Huntington S. The Change to change: modernization, development, and politics // Comparative politics. – California, Volume 3, Issue 3 (April, 1971), – P. 283-322.
- 39 «Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қытай Халық Республикасының Үкіметі арасындағы әскери-техникалық ынтымақтастық туралы келісім». ҚХР, Бейжің қаласында 2018 жылғы 22 қарашада жасалған.
- 40 R.Inglehart, Ch. Welzel. How Development Leads to Democracy. What We Know About Modernization// Foreign Affairs. – California, 2009. – P. 2-3.
- 41 K. Lieberthal «Governing China: From Revolution to Reform». – NY, 2003. – 376 с.
- 42 Островский А. Как обеспечить построение общества «сяокан» («малого благоденствия») в Китае // Проблемы Дальнего Востока. – М., 2013. – №2. – С. 25-35
- 43 China Power Team. "How Influential is China in the World Trade Organization?" China Power. July 31, 2019. Updated August 25, 2020. Accessed May 5 , 2021. <https://chinapower.csis.org/china-world-trade-organization-wto/>
- 44 Сыроежкин К.Л. Казахстан-Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству: В трех книгах. В начале пути – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2010. – Кн. 2. - 384 с.
- 45 Сатубалдин С.С. «Драконы» и «тигры» Азии: сможет ли казахстанский «барс» пройти их тропами? – Алматы: Ғылым, 1998. – 600 с.

Аналитикалық жазбахат

Жоба авторы: магистрант Д.Б. Дәуен

Ғылыми жетекші: ф.ғ.к., Ph.D., проф. М.К. Сыдықназаров

Жоба идеясы	ҚХР-дың халықаралық ұйымдардағы қызметі: экономикалық және геосаяси аспектілер
Күрделі жағдай (кейс)	<p>Әлемдік қоғамдастықтың саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени өмірінің барлық салаларын қамтитын халықаралық ұйымдардың қызметі Қазақстан Республикасына әсер ету тұрғысынан жүйелі зерттеуді қажет ететіні айқын. Халықаралық институттардың тетіктерін Қазақстан Республикасының одан әрі дамуы үшін пайдалану, сондай-ақ халықаралық ұйымдар аясында ел мүддесін шебер қорғау үшін олардың қызмет ету ерекшелігі туралы жан-жақты білім қажет, бұл осы бағыттағы зерттеудің маңызын асырады. Ал, тақырыбымыздың нысаны Қытайдың халықаралық институттар арқылы мақсатына жетуде қолданатын әдістері мен тәсілдерін зерттеу, бұл Қазақстанның өзіндік стратегиясын жасау үшін құнды ақпарат көзі болмақ. Халықаралық институттардың мемлекеттік саясатқа тигізетін әсері күннен-күнге күшейе түсуде, сол себепті де салыстырмалы зерттеулер әдісімен, институционалдық тәсілмен, құрылымдық және жүйелік талдаумен жүргізілетін кешенді зерттеу жүргізу қажеттілік болып табылады.</p> <p>Зерттеудің өзектілігін Қазақстан – Қытай қатынастарының ерекше сипаты дәлелдейді. Екі ел арасында 1992 жылдан дипломатиялық қатынас орнағаннан бері тұрақты түрде терең дамуда. Қытай үкіметі мен Қазақстан үкіметі осы уақытқа</p>

	<p>дейін бірнеше декларациялар мен келісім жасасып, стратегиялық әріптеске айналды. Магистрлік жобаның нәтижелері осы сипаттағы отандық мамандар жүргізетін терең зерттеулерді қажет ететін елдің сыртқы және ішкі саясатын анықтайтын Қазақстан Республикасының мемлекеттік құрылымдары үшін өте пайдалы болады. Халықаралық ұйымдардың қызметі мен ҚХР-дың институционалдық тәжірибесін жан-жақты зерттеу Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарына олармен өзара әрекеттесу стратегиясын құру бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді.</p>
<p>Берілген мәселені қолданыстағы шешу тәсілдері</p>	<p>Қолданыстағы тәсілдердің классификациясы</p> <p>Аталмыш магистрлік жобада ұсынылып отырған зерттеу бағыты бұл салада жасалатын қажетті жұмыстың тек бір ғана бөлігі. Атап айтқанда, әлемдік қауымдастықтың саяси және экономикалық өмірінің барлық арнасын қамтитын көп қырлы халықаралық ұйымдардың қызметін, және Қазақстанның әлемдік саяси және шаруашылық үдерістердің басқа да субъектілерінің мүдделері, қалаулары мен мақсат-ниеттері жайлы ақпарат алу үшін халықаралық ұйымдардың құрылымдық мүмкіндіктерін қолдана алу жағдайын, сонымен қатар өзінің сыртқы саяси және әлеуметтік-экономикалық бағытының басым міндеттерін алға тартуы мен жүзеге асыруын зерттеу. Осы тұрғыдан алғанда, жоғарыда аталған қызметтің сипатын әлемдік саяси-экономикалық шаруашылық үдеріске жан-жақты тартылған, белсенді қатысушы елдерді, мысалы Қытайды үлгіге ала отырып, олардың тәжірибесін сараптай отырып зерттеу үлкен қызығушылық тудырады.</p>
<p>Берілген мәселені шешудің ұсынылатын жолы</p>	<p>Баламалы тәсілді сипаттау, оны жүзеге асыру реті</p> <p>Жобада қойылған міндеттерді шешу үшін жалпы ғылыми әдістермен қатар, тарих ғылымдарына, шығыстану ғылымына, халықаралық қатынастарға және экономикалық теорияға ғана тән жеке әдіс-тәсілдер де қолданылады. Атап айтқанда, жүйелік тәсіл, компаративтік-салыстырмалы талдау,</p>

	<p>құрылымдық талдау, тарихи және логикалық бірлік әдісі, талдау және синтездеу әдісі және т.б. әдіс-тәсілдер.</p> <p>Мүмкіндіктері</p> <p>Бұл әдіс-тәсілдер мәселені кең ауқымды қарауға мүмкіндік береді</p> <p>Қауіптер</p> <p>Дегенмен эмпирикалық тәсілдерге қарағанда біраз кемшіліктері бар. Сондықтан статистикалық мәліметтер, swot-анализ сынды тәсілдерді де қолданамыз.</p>
<p>Күтілетін нәтиже</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ҚХР-дың халықаралық ұйымдардағы қызметіне талдау жасалып, сонымен қатар Қытайдың әлемдік шаруашылық кеңістікке интеграциялануының ұйымдастырушылық-экономикалық механизмдері көрсетіледі; - Елдегі дағдарысты және шиеленісті жағдайларды еңсерудегі ҚХР тәжірибесі мен халықаралық институттар тетіктері (негіздері) мен механизмдерін қолданудың ұсыныстары даярланады; - Қытай тәжірибесі негізінде Қазақстанның халықаралық ұйымдардағы қызметін және олардың құрылымдық мүмкіндіктерін қолдануын жетілдіру мақсатында ғылыми негізделген ұсыныстар даярланады; - Қазақстанның халықаралық ұйымдардағы рөлін арттыруға арналған ұсыныстар даярланады;
<p>Әдебиеттер</p>	<p>Тізім</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 «Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының 2014 - 2020 жылдарға арналған тұжырымдамасы». Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 21 қаңтардағы №741 жарлығы. 2 «Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының 2020 – 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы». Қазақстан Республикасы 2020 жылғы 9 наурыздағы №280 жарлығы. 3 «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы Тату көршілік, достық және ынтымақтастық туралы шарт», ҚХР, Бейжің қаласында 2002 жылғы 23 желтоқсанда жасалған. 4 Тоқаев Қ. Беласу. Дипломатиялық очерктер – Алматы: Дәуір, 2003. – 656 б.

- 5 M.Wallace, J.D. Singer / Intergovernmental Organization in the Global System, 1815-1964: A Quantitative Description / International Organizations, 1970, No 2. Pp. 239-287.
- 6 Yearbook of International Organizations // URL: <https://uia.org/yearbook>
- 7 Бергер Я.М. Китайская модель развития // Мирская Экономика и Международные Отношения. – 2009. – № 9. – С. 73-81.
- 8 Титаренко М. Китай на марше: о достижениях и перспективах развития страны в XXI веке // Проблемы Дальнего Востока. – 2009.– №5.– С. 27-30.
- 9 Москалев А.А. Теоретическая база национальной политики КНР (1949-1999) – М.: Памятники исторической мысли, 2001. – 221 с.
- 10 Китай в мировой политике / отв. ред. А.В. Торкунов. – М.: МГИМО; РОССПЭН, 2001. – 528 с.
- 11 中国外交 (China's Foreign Affairs), Пекин, 2018 ж.
- 12 J. Hsuing. China into Its Second Rise: Myths, Puzzels, Paradoxes, and Challenge to Theory – NY, 2012
- 13 Обзорный доклад о модернизации в мире и Китае (2001—2010) / гл. ред. Хэ Чуаньци / пер. с англ. под общей редакцией Н.И. Лапина/предисл. Н.И. Лапин, Г.А. Тосунян. – М.: Весь Мир, 2011. – 256 с.
- 14 Ашимбаева А.Т. Китай в мировой экономике: динамика роста, стратегия и тактика преобразований, факторы конкурентоспособности – Алматы: Курсив, 2008. – 640 с.
- 15 孙健著. 20 世纪的中国 —— 走向现代化的历程 (经济卷 1949-2000). 北京: – 人民出版社, 2010. – 381 с.
- 16 Kartik Ashta. China's expanding influence in the UN system. Gateway House: Indian Council on Global Relations, 2021
- 17 中国与 国际 及 区域 组织 的 关系 http://www.gov.cn/test/2005-06/30/content_11229.htm
- 18 中国与联合国签署设立中国-联合国和平与发展基金 金 协 议 <https://news.un.org/zh/story/2016/05/256522>